

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PSYCHOLOGIE

OBDOBÍ PRVNÍHO VZDORU

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jana Pospíšilová

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Šámalová

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 23. června 2017

.....

vlastnoruční podpis

Obsah

ÚVOD.....	6
1. VÝVOJ DÍTĚTE V BATOLECÍM VĚKU.....	7
1.1 Vývoj motoriky.....	7
1.2 Vývoj řeči	8
1.3 Psychosociální vývoj	9
2. OBDOBÍ PRVNÍHO VZDORU VE SVĚTĚ.....	9
3. OBDOBÍ VZDORU	12
3.1 Proč dítě vzdoruje – význam a důvody vzdoru.....	14
3.2 Dítě se učí mluvit.....	15
3.3 Vnímání sebe sama	16
3.4 Samostatnost a jistota.....	17
3.5 Spánek a jídlo vzdorovitého dítěte.....	18
3.6 Příchod dalšího sourozence	19
3.7 Rodiče a individualita dítěte	20
4. PROJEVY DĚTSKÉHO VZDORU.....	22
4.1 Projevy záchvatů.....	22
5. VÝCHOVNÉ PŘÍSTUPY V OBDOBÍ VZDORU.....	23
5.1 Kolektivní výchova v tomto období	28
6. METODY ZVLÁDNUTÍ ZÁCHVATŮ.....	29
6.1 Nastavení hranice.....	31
7. výzkumná část	33
7.1 Výzkumný cíl.....	33
7.2 Výzkumný vzorek.....	33
7.3 Metody výzkumu	34

7.4	Prezentace kazuistik a šetření	35
7.4.1	Kazuistika Petra B.....	35
7.4.2	Kazuistika Ema N.	37
7.4.3	Kazuistika Ota S.....	39
7.4.4	Kazuistika Hana P.....	41
ZÁVĚR	.....	44
RESUMÉ	.....	46
SEZNAM LITERATURY	.....	47
PŘÍLOHY	.....	I

ÚVOD

„Nemají správné chování, neuznávají autority a nemají úctu před stáří. Děti odmlouvají rodičům, srkají při jídle a tyranizují své učitele.“ To není citát z dnešní doby, to řekl před více než 2 tisíci lety aténský filozof Sokrates.

U každého dítěte probíhá vývoj rozdílně. Rozdílné jsou jeho potřeby, rozdílně se projevuje. Je známo, že to, co dítě prožije v prvních letech svého života, má velký význam pro jeho další vývoj. Mnoho rodičů má potíže, aby dítěti jasně řekli, co smí a co je naopak nežádoucí. Děti dokážou odmlouvat, vrhat se na podlahu, křičet, dupat. Často je třeba důvtipu, aby byla nalezena příčina zlostného výbuchu. Je třeba mnoho trpělivosti, aby vychovatelé v klidu setrvali na svém stanovisku a čekali, až se dítě utiší. Na žádném věkovém stupni není nikdy jednoduché stanovit hranice, nejen v období vzdoru.

Péče o děti znamená obrovské množství tvrdé práce a nároků na psychiku. V období prvního vzdoru, které je uváděno pro období mezi 18. měsícem a třetím rokem (někteří autoři uvádějí až šest let!) jsou tyto nároky obzvláště veliké. Děti procházejí bouřlivým vývojem nejen fyzickým, motorickým, ale především psychickým. Začínají si uvědomovat vlastní osobnost a také podle toho začínají jednat. Přichází první odmítání, touha po samostatném jednání a konání, záchvaty vzteku, vzdorovité reakce, změny v chování... S tím vším se musí nejen rodiče (vychovatelé), ale i děti vyrovnat, s tím vším si musí poradit, pro zdárný vývoj dítěte v dospělého samostatného a vyrovnaného jedince.

Cílem diplomové práce je zodpovědět otázky týkající se zkušeností matek batolat s obdobím prvního vzdoru. Jakým způsobem maminky postupují, jaký přístup se jim osvědčil? Jaké používají metody zvládnutí dětského vzdoru? Odkud čerpají rady? Trestají děti? Jaké výchovné prostředky uplatňují? K zodpovězení všech těchto otázek jsem provedla výzkum mezi těmi nejpovolanějšími, co se tohoto tématu týče, matkami vzdorujících dětí.

1. VÝVOJ DÍTĚTE V BATOLECÍM VĚKU

Vývoj člověka nespočívá v pouhém kvantitativním růstu, nýbrž i v kvalitativních změnách. Můžeme jej tedy definovat jako změnu struktury (biologické, psychické aj.) charakterizovanou několika změnami. Jedná se o změnu nevratnou, zákonitou, determinovanou zevnitř i zvenčí a o změnu od méně dokonalého k dokonalejšímu (od méně složitého ke složitějšímu). (Říčan, 2006)

Matějček (2005) zdůrazňuje naplňování základních potřeb, které sehrávají významnou úlohu ve vývoji dítěte i k jeho dlouhodobé spokojenosti. Jedná se o tyto potřeby:

Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů. Pro člověka znamená, že se nebude nudit ani nebude podněty přetěžován.

Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu po podnětech. Základní potřeba umožňující myšlení. Z podnětů se mají stát zkušenosti, poznatky.

Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů. Tato potřeba přináší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní uspořádání jeho osobnosti.

Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty. Je podmínkou pro stanovení hodnotných cílů, zdravého vědomí vlastního JÁ.

Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy. V psychologickém měřítku jde o rozpětí mezi otevřeností a uzavřeností osudu, nadějí a beznadějí, mezi životním rozletem a zoufalstvím (Matějček, 2005)

1.1 Vývoj motoriky

Vývoj dítěte od 18 měsíců do 3 let lze označit za překotný. V tomto věku se vyvíjí hrubá i jemná motorika. Pro dítě je charakteristický rozvoj pohybových dovedností, který mu umožňuje postupné pronikání do širšího spektra činností. Motorický vývoj je úzce svázan s potřebou aktivity, kterou dítě uspokojuje především pohybem. Dvouleté dítě radostně běhá, skáče, zkouší, kam například může vylézt, vlézt, již dobře utíká, velmi málo padá, překonává i malé překážky. Což je obrovský vývojový krok. Zvládne chůzi do schodů, ale až kolem 3 let schody sejde dolů. Dítě dokáže skákat snožmo a velmi rádo seskakuje např. z posledního schodu. Okolo 3. roku dokáže přeskakovat určitou vzdálenost.

Dítě ve 2 letech dokáže řadit kostky na sebe i vedle sebe a ve 3 letech dokáže napodobit ze 3 kostek most. Okolo 2 let věku zvládne vhadzovat geometrické tvary do správných otvorů. Ve 3 letech pak navlékne korálky na provázek a dokáže namalovat kruh. Při oblékání ve 3 letech potřebuje již jen malou pomoc, taktéž při zapínání bot. Rozepínat je umí již samo. Dokáže si samo umýt ruce. Zhruba od 1 a půl roku se dokáže samo napít z hrnku, aniž by se nějak více polilo.

Všechny vrstvy mozkové kůry dosahují mezi 15.–24. měsícem věku synchronního stavu maturace, což je předpokladem pro nácvik udržování čistoty po 18 měsících věku. Dítě již dokáže vnímat naplněný měchýř či rektum a je schopno ovládat svěrač – vhodná doba pro učení dítěte na nočník. Koncem 2. roku života si dítě již samo řekne, že na nočník chce. (Langmeier, Krejčířová, 2006) Proto se nedoporučuje začínat s učením na nočník dříve. Dítě do této doby ještě takové schopnosti nemá, tudíž se to nemůže naučit a pro rodiče to pak bývá zklamáním.

1.2 Vývoj řeči

Duševní vývoj dítěte velmi ovlivňuje rozvoj řeči. Vývoj řeči u každého dítěte je velmi individuální a rozdílný, má nejširší časovou škálu normálu, nejmohutněji se rozvíjí kolem druhého roku věku. Řeč je základním prostředkem sociálního přizpůsobení. Dvouleté dítě komunikuje nejen s dospělými, ale i se svými vrstevníky. V tomto věkovém období většina dětí nesprávně vyslovuje, pro rozvoj řeči postačuje v tuto dobu správný mluvní vzor, neboť řeč se zatím utváří. Pasivní slovník (porozumění řeči) se vyvíjí rychleji než aktivní slovník (vyjadřování se). Ve 13 měsících rozumí 20-100 slovům, ale vyslovit jich dokáže jen málo. Rychlost vývoje je úměrná podnětnosti prostředí, ve kterém dítě vyrůstá. Špatný vliv mají však také časté otitidy, či jiné poruchy sluchu. V 18 měsících by mělo dítě užívat průměrně 20–50 slov. Po 18. měsíci se vývoj řeči zrychluje. Dítě již chápe také význam slov. V 18-24 měsících dítě začíná používat slovesa, dvouslovně popisuje to, co dělá a začíná se ptát „proč?“ Uvědomuje si také nějakou časovou posloupnost. Ve 2 letech věku zná asi 270 slov. Ve 3 letech používá asi 900 slov a dokáže sestavit srozumitelné, víceslovné věty. Od 3 let věku teprve dítě začíná používat slovo „já“, když mluví samo o sobě. Do té doby o sobě dítě většinou mluví ve 3. osobě. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

1.3 Psychosociální vývoj

Samostatná chůze úzce souvisí s nezávislostí a osamostatňováním dítěte. To nyní už není závislé na tom, kam ho druzí položí, či posadí. Může si již dojít kam samo chce a dělat to, co ho zajímá. Čím je starší, tím dále a na delší dobu se vzdaluje od matky. Jedná se samozřejmě pouze o krátkodobé oddělení, takříkajíc na zkoušku, protože dítě v žádném případě nechce od svých nejbližších pryč. Aby však dítě mohlo prožívat své „já“, musí prožít obojí: vztah k druhým i dokázat být samo. Dítě si uvědomuje sebe sama. Poznává se v zrcadle a kolem 3. roku se poznává i na fotografiích. Dítě si uvědomuje, že může věci uchopovat a zahazovat, že do nich může bouchat, může někomu něco vzít nebo dát. Dítě postupně navazuje nové sociální vztahy a krátké odpoutání od matky již snáší lépe. Okolo 2. roku života si začíná všimnout stejně starých dětí, objevuje se paralelní hra. Začínají se objevovat základy empatie. Pokud je někdo smutný, chce jej potěšit, chápe, jak se asi cítí někdo, kdo si právě ublížil. Začíná kontrolovat svou agresivitu. Postupně přichází na to, co je správné a co nikoliv. Uvědomuje si, když vyvede něco špatného, což u něho může vyvolat úzkost. Pokud se narodí mladší sourozenec, dítě žárlí. (Kast-Zahn, 2012)

2. OBDOBÍ PRVNÍHO VZDORU VE SVĚTĚ

Obdobím vzdoru si prochází každé dítě, lhostejno v jaké zemi vyrůstá či jaké národnosti je. Mění se pouze přístup rodičů a váha důležitosti přikládána tomuto období. V 70. letech na Západě vrcholila volná výchova, zatímco u nás se cenila poslušnost a rodiče byli autoritativní. Záchvat vzdoru a dětského vzteku je vlastně přirozený průběh období strachu. Dítě chce vše zkoušet a má pocit, že vše zvládne. Chce dělat věci samo, aniž by si uvědomovalo, že to může být nebezpečné a nemusí to fungovat. Ještě nezná hranice a pravidla a je pro něj tak naprosto nepochopitelné, že některé věci se mu napoprvé nepovedou. To, že mu dospělý něco zadržuje, je pro něj „malý konec světa.“ Má pocit, že mu nikdo nesmí nic zakazovat. Koneckonců ono je středobodem světa, který si uvědoměním sebe samo vytvořilo. Na druhou stranu se přesně souběžně se vzdorem dostává do gradace také tzv. separační úzkost. Tedy strach z odloučení a strach z cizích lidí. Je to období, kdy se dítě, obrazně řečeno, odmítá pustit máminy sukny kdykoliv, když se na obzoru objeví neznámá osoba. Tohle vše souvisí s obdobím vzdoru. Dítě zkrátka ventiluje svůj strach v podobě záchvatů vzteku. Separační úzkost má však obrovskou funkci v životě dítěte. V období dvou až tří let věku, kdy graduje i vzdor, se dítě ještě

neumí kontrolovat. Nedokáže odhadnout, co je pro něj dobré a co špatné. Jaké situace a lidé pro něj mohou být nebezpeční, a kde je naopak dobře. Zůstává tak raději v blízkosti svých rodičů, kteří by ho měli podporovat a povzbuzovat, aby mohlo být zdravě zvědavé a nebálo se objevovat nové věci. (Kast-Zahn, 2012)

To ovšem nic nemění na tom, že různé kultury mohou pojmout výchovu dětí odlišně. Podíváme-li se směrem na západ, můžeme říct, rodič si s výchovou potomka moc nezadá. Je známým a často zmiňovaným faktem, že americké děti si mohou dělat, takřkajíc, co chtějí. Rodiče jim ponechávají mnoho volnosti a možností vyjadřovat svůj názor, až se nad tím mnohý Evropan pozastaví. Pokud vezmeme v potaz Evropu jako takovou, objevíme také několik rozdílných výchovných postupů. Existuje řada knih, které zmiňují a přímo dávají návody pro správnou výchovu dítěte. Některé výchovné postupy z jiných zemí se nám mohou zdát zcela pochopitelné, jiné naopak vzdálené a téměř nereálné. Pokud však hovoříme o vyspělých zemích, většinou se v přístupu k dětem nelišíme, ač se malé rozdíly najít mohou. V závěru se však většina vyspělých zemí řídí určitým vzorcem výchovy, který je společností nastaven. Je třeba být dítěti oporou, vzorem, respektovat ho a zdravě uznávat. Odchylky se mohou týkat některých situací a pohledů na ně.

Podívejme se například na Francii. Fenomén, kterak francouzské děti nezlobí a nedělají scény se v médiích objevuje poměrně často. Otázkou tak zůstává, zda má takové dítě vůbec právo na období vzdoru, či jak ho následně Francouzi řeší. Faktem je, že průměrní francouzští rodiče berou své dítě jako partnera a tzv. malého dospělého. Podle nich je schopno chápat většinu věcí a být samostatné už od raného věku. Přesto jsou mu vytyčeny hranice, které tak tvoří jistotu pro rozvíjející se osobnost dítěte. Ovšem v přítomnosti dospělí nepolevují. Zachovávají si tak většinou svou osobnost a zvyky, kterými žili před narozením dítěte. Neoddají se dítěti tak, aby ztratili sebe sama. Jesle, chůvy a zvykání dětí na samostatnost je na denním pořádku. Jednou z mnoha věcí, kterou se Francouzi liší, je to, že je nepřijatelné, aby dítě spalo s rodiči v posteli. Nezávislé dítě je tak od mala ideálním výstupem francouzské výchovy. (Rodina a domov, 2017) Oproti tomu např. ve Švédsku mají děti velice liberální výchovu. Za neschopnost Švédů zkrátit své potomky prý může i zákon z roku 1979, jenž rodičům zakazuje používání veškerých fyzických trestů. (Rogge Jan-Uwe, Kinder brauchen Grenzen)

Pravdou nadále zůstává, že dítě si odnáší vzorce chování svých rodičů, ať už žije kdekoliv. Problém může nastat v multikulturní společnosti. Vždy bude jeden z rodičů ten dominantnější a na dítěti nemusí takovýto němý spor mezi dospělými zanechat dobré následky. V závěru jde přeci o to, vychovat z dítěte dostatečně silného a socializovaného

jedince. Má tedy příroda a kultura, ve které dítě vychováváme spojitost? Zřejmě ano. Ne všechny děti procházejí stejnými vývojovými kroky. Nicméně přirozenost nadále zůstává na místě. Pokud by se vyspělá civilizace na chvíli odpojila od abnormálního racionálního a pokusila se poslechnout vlastní instinkty, moderní dobou utlačené, byla by dnešní výchova dětí jinde.

Dávné kultury podle všeho zvládali výchovu lépe. Poté se však objevila tendence začít používat progresivní metody a nové výchovné postupy. Pokud bychom se chtěli vrátit zpět, mohli bychom najít inspiraci u přírodních národů. Ti při výchově dětí používají převážně instinkty a dávné neměnné vzorce přebrané právě z přírody. Nejsou zasaženi technikou a věcmi, které nás sice posouvají technologicky dál, ale zároveň díky nim ztrácíme spojení s instinkty a přírodou. Z příkladu můžeme uvést indiány. Ti vědí, že dítě je jejich budoucnost a určuje zachování rodu. Vycházejí tedy dětem vstříc a umožňují jim tak svobodný rozvoj a sílu k tomu, aby z nich vyrostli silní jedinci. Jedině tak si mohou zachovat své etnikum. (Etnopediatrie a indiáni, 2012).

Podle studie O'Brienové (1996) považují američtí rodiče z více než 40 % za problematické chování svých batolat křik a „kňourání“. Dále uposlechnutí dítěte pouze pod pohrůžkou, vztekání se pokud nejde vše podle přání dítěte, či pokud děti odmítají jíst nabízené jídlo. Vypozorovány byly i další způsoby vzdorovitého chování (Kalpidou, Rothbaum & Schneider, 1998): trucování, nesouhlas, pláč, jekot, neuposlechnutí, žádost o pomoc v situaci, kterou jinak dítě běžně zvládá, ničení věcí, vztek, fyzické útoky a provokace ostatních, fňukání.

V Japonsku uskutečnil Tatsuo Ujiie (1997) studii, jejímž cílem bylo zjistit, jakým způsobem matky vnímají období negativismu a vzdoru svých dětí. Druhým cílem bylo zjistit, jak se matky ke vzdorovitému chování svých dětí staví. V Japonsku je kladen důraz na týmovou spolupráci a pokoru. Přesto odborná literatura nabádá japonské matky k menší kontrole sebezprosazování a vzdoru batolat s tím, že toto chování je normální a důležité pro správný vývoj dítěte. Rodiče jsou tak postaveni před rozhodnutí, zda vychovají z dítěte sebevědomou a sebe prosazující se individualitu, u které je do budoucna riziko, že bude narušovat týmovou harmonii nebo zda se podřídí konformitě a uznávaným pravidlům japonské společnosti.

Z další srovnávací studie, tentokrát prováděné mezi čínskými a kanadskými batolaty a jejich rodiči vyplynulo, že kanadská batolata oproti čínským projevovala mnohem větší dávku negativismu a hůře reagovala na podněty matky. Čínská batolata naproti tomu častěji vykazovala poměrně vysokou míru sebekontroly, vyspělost a

vyzrálou, což je vysvětlováno kulturním kontextem. V Číně jsou děti vychovávány k sebekontrolě již od velmi útlého věku, rozvinutá sebekontrola je považována za základ fungování ve společnosti. Zajímavé a přínosné z této studie se rovněž jeví zjištění, že bez ohledu na prostředí a kulturní zvyklosti se děti cítí bezpečně a přijímané, pokud jsou rodiče citliví k jejich potřebám a rodičovská očekávání jsou přiměřená a vhodná (Chen et al., 2003).

Rodiče ke zvládnutí vzdorovitěho chování svých dětí užívají různé strategie, v závislosti na kulturním kontextu společnosti. Např. ve Švédsku jsou tělesné tresty zakázané; kdyby tady dal rodič dítěti na zadek, může být obžalován z trestného činu týrání dítěte. Naproti tomu v řadě liberálních německých a britských rodin, a dokonce také v některých amerických evangelických rodinách panuje názor, že je rozhodně lepší neposlušné dítě potrestat než ho nepotrestat. Zastánci trestů s oblibou citují anglického básníka ze 17. století Samuela Butlera „*Šetři rákosku a zkazíš dítě*“ nebo athénské drama *Menandra* „*Člověk, který nikdy nedostal, nebyl nikdy učen*“. Rozdíly lze najít i v současné Africe: pygmejové Akové své děti nikdy nebijí ani je nehubují a výchovné metody sousedních zemědělských kmenů Ngandu, kde rodiče děti bijí, považují za odporné a surové.

Výchova v různých zemích se tedy značně liší. Všeobecně, napříč světem, však stále platí, že dítě je třeba respektovat, povzbuzovat a stanovovat mu hranice, aby z něj vyrostl správně socializovaný a zdravý dospělý člověk. (Svět, který skončil včera, 2017)

3. OBDOBÍ VZDORU

Ve druhé polovině 2. roku dítěte bývají někteří rodiče nešťastní z toho, že se jejich dítě povahově změnilo. Začne trucovat, natahuje nepřátelsky ruku, jako by chtělo někoho z rodičů uhodit nebo opravdu uhodí. Psychologové výstižně tomuto období dali pojmenování „období dětského vzdoru“. Období vzdoru, první puberta, období sebeuvědomění, či negativistické stadium. Takto také můžeme nazývat období, kdy dítě začíná objevovat samo sebe a své já, a zároveň se pokouší co nejvíce se osamostatnit.

Erikson popisuje potenciální konflikty tohoto období takto: "*Pevné vedení musí dítě ochránit před možnou anarchií jeho dosud nevyvíčeného smyslu pro rozlišování, před jeho neschopností držet a pouštět uvážlivě. Vzhledem k tomu, že dítě vede jeho okolí k tomu, aby stálo na vlastních nohách, musí je na druhé straně pevná kontrola chránit před nesmyslnými a náhlými zkušenostmi studu a raných pochybností. Pokud je dítěti odírána*

postupná a dobře zprostředkovaná zkušenost autonomie svobodné volby, obrátí proti sobě veškeré své nutkání rozlišovat a manipulovat. Bude sebou přespříliš manipulovat a vyvine se u něj předčasně zralé svědomí. Místo zmocňování se věcí s cílem odzkoušet je účelným opakováním bude dítě posedlé svou vlastní repetitivností (dobývat své okolí a získávat moc tvrdošjnou a malichernou kontrolou tam, kde nemůže nalézt širokou vzájemnou regulaci." (Erikson, 2002)

V tomto období, mezi druhým a třetím rokem, mohou děti projevovat známky trucovitosti a vzdorovitého chování. Po druhém roku věku nabývá negativismus nových rozměrů a nových forem. Dítě se učí vědomě chtít (i nechtít), ovládat vlastní tělo i psychické procesy. Prosazuje svou vůli i v sociálních vztazích, při čemž je nápadné zvláště odporování vůli autority, jež omezuje jeho vlastní vůli, si osvojuje princip spravedlivého řádu, v němž nachází i oporu své autonomní aktivity a sebevlády. Toto období může začínat již u osmnáctiměsíčního dítěte a trvá nejčastěji do tří let, poté se pozvolna vytrácí. (Říčan, Krejčířová, 2006)

Děti jednají jako dospělí člověk, který má pocit, že mu někdo pořád jen přikazuje, i když ho třeba nikdo neobtěžuje. Dítě samo se chová panovačně. Projevuje se vzdorovitostí, trucováním a náhlými výbuchy vzteku. Trvá na tom, že vše se musí dělat tak, jak vyžaduje, tak, jak to dělalo vždycky předtím. Velice se rozzlobí, když někdo zasáhne do jeho momentální činnosti nebo když mu přerovná jeho věci, nechce si umýt ruce před jídlem, nechce si vzít čisté kalhotky před vycházkou s matkou. Rodiče bývají nešťastní také z toho, že dítě obrací své vzdorovité chování především proti nim, babičce a dědečkovi. (Trča, 2009) Vypadá to, jako by dítě ve věku mezi dvěma a třemi roky nutila jeho vlastní povaha, aby samo o věcech rozhodovalo a aby odolávalo nátlakům jiných lidí. Snaha zvítězit v těchto dvou bitvách bez příliš velké zkušenosti v něm zřejmě vyvolává vnitřní napětí.

Děti v období vzdoru žijí ve vlastním univerzu a podle vlastních pravidel. S oblibou překračují veškeré zákazy, a čím vyvolají větší reakci, ať již pozitivní nebo negativní, tím se zdá, že jsou spokojenější. Od dítěte ve školním věku můžete očekávat, že bude ohleduplné a určité věci pochopí. Od dítěte v období vzdoru nikoli. (Schneider, 2013) Podle Kast- Zahn jde zhruba až o dvě třetiny všech dětí tohoto věku. „*Jde o vývojové období, do něhož dítě svým způsobem „dozrálo“*“. Není to ani defekt, ani špatný charakter, ba velkou většinou ani vada ve výchově, nýbrž prostý důsledek pokroků ve vývoji osobnosti. Je to období, kdy vývoj v oblasti nervové, intelektové i povahové rychle postupuje, ale současně se jeden s druhým poněkud rozcházejí.“ (Matějček, 2005).

Období 2-3 let je také někdy nazýváno sebedůvěra kontra pocit studu. Vývoj tohoto primárního sebevědomí záleží na okolí a na jeho požadavcích. Za zmínku stojí fakt, že na počátku uvedeného období dítě pochopí, že zrcadlo odráží jen jeho obraz. I tělesně značně znetvořené děti se v kojeneckém čase i pozdějším batolecím věku samy sobě líbí. Pohled na sebe je rozveseluje. Netrvá to však dlouho a již v příštím věkovém období se mění zmíněný pohled na sebe sama. Znetvořené dítě si uvědomí, že rodiče či jiní pečovatelé jeho nadšení nesdílejí, a mění se tím jeho pohled a hodnocení vzhledu.

3.1 Proč dítě vzdoruje – význam a důvody vzdoru

Musíme brát na vědomí, že dítě se nevzteká proto, aby své rodiče naštvalo, ponížilo, či je rozesmutnělo. Ono prozatím nechápe ani své emoce, natož emoce druhých. Dělá to pro to, že právě nezvládlo nějakou konfliktní situaci. Představme si, že již takto malé dítě musí překonávat pro něj velmi těžké až nepřekonatelné překážky. Musí porozumět tomu, co po něm ostatní chtějí a zároveň je poslechnout, i když se to neslučuje s tím, co by právě chtělo dělat ono samo. V tomto období pro tyto dovednosti prostě ještě nemá dostatečné předpoklady. Jeho osobnost je prozatím nevyrovnaná. Záchvaty vzteku jsou tak podle Matějčka jakýmsi zkratkovitým jednáním, kterým by chtělo dosáhnout svého cíle. Tyto záchvaty jsou přitom jakoby mimo vůli dítěte a proti jeho lepšímu „já“.

„Jeho zlostný záchvat je jakýmsi zkratkovitým jednáním. Nepatřičným, neúčinným z hlediska žádoucího cíle, kterého by mělo být dosaženo.“ (Matějček, 2005) Matějček (2004) se v pohledu na hlavní důvod výbuchů zlosti s Říčanem (1989) rozchází. Matějček vidí vzdor jako nezvládnutí situace nezralým dítětem, kdežto Říčan poukazuje na samoúčelnost vzdoru (pouze pro samotnou možnost negace, z důvodu svéhlavosti dítěte). I přes rozdílné názory autorů, jsou psychologové za jedno ve věci zrození Já u dítěte a poukazují na to, že:

- Malé děti nemají téměř žádné alternativní možnosti výrazu, a ještě nedisponují dostatečně velkou slovní zásobou, s jejíž pomocí by si mohly ulevit
- Malé děti jsou v omezování osobní svobody zraňovány ve svém ještě nezralém pocitu vlastní hodnoty a výbuch zlosti tuto prudkou bolest zmírní. Pak jim je v příslušném okamžiku naprosto jedno, jaké to má důsledky
- Malé děti žijí v přítomném okamžiku a ve svém vlastním světě a nedokážou ani zvážit důsledky svého chování, jednání, ani se vcítit do role svých rodičů
- Malé děti ještě nedokážou odložit své potřeby a přání.

- Malé děti ještě nedokážou modifikovat svá přání, jejich představy jsou strnulé a neflexibilní
- Občas mají naprosto nerealistická přání, jako třeba to, že se obrovský medvídek má vejít do malého batůžku (Kammerer, 2007)

Výše je stručně popsán vývoj dítěte v různých oblastech právě v období, kdy nejvíce vzdoruje. Ve věku od jednoho a půl roku nastává několik významných mezníků a výrazných pokroků ve vývoji dítěte, které mají paradoxně za následek toto “nevhodné chování.“ Dále budou uvedeny konkrétní problémy s příklady situací, které mají za následek vzdor.

3.2 Dítě se učí mluvit

Již od pradávna je řeč základem lidské komunikace. Je to schopnost vyjádřit členěnými zvuky obsah vědomí. (Hartl, 2000) Vývoj řeči u dítěte začíná již po narození a jedná se o tzv. období novorozeneckého křiku. Na něj volně navazuje období broukání. Obdobím žvatlání nazýváme období, kdy si dítě vědomě pohrává s mluvidly a snaží se napodobovat zvuky. Mezi 8. a 9. měsícem nastává období porozumění, kdy dítě již ví, co po něm ostatní chtějí. Nejdříve obsah sdělení poznají podle melodie, zabarvení a přízvuku řeči. Kolem 1 roku se objevují první slova a okolo 2 let dítě již tvoří krátké, většinou věty. Postupně se v řeči ustalují gramatická a syntaktická pravidla, zvětšuje se slovní zásoba a rozvíjí se výslovnost. Tempo učení se řeči je však velmi individuální. Některé děti vyslovují svá první slova již před prvními narozeninami a jiné “nemluví“ ještě ve dvou a půl letech! Přičemž průměrně bývají děvčata o něco napřed oproti chlapcům (A. Kast-Zahn, 2012).

A právě řeč umožňuje dětem vyjadřovat svá přání, pocity a zároveň porozumět tomu, co od něj žádají ostatní. – Dítě například chce hračku, která je uložená na polici, kam nedosáhne. Snaží se tedy rodičům sdělit co by chtělo tím, že ukazuje prstem na poličku. Jsou mu podávány všechny ostatní věci z poličky, jen ne ta, kterou chce. Je tedy zcela pochopitelné, že dítě bude našťavané a vzteklé a bude to dávat patřičně najevo.

Pokud tedy řeč ještě není na dostatečné úrovni, musí dítě svou nespokojenost a frustraci, či vztek vyjádřit nějak jinak. Nejčastějšími způsoby vyjadřování pak bývá například křik, zuřivost, válení se po zemi, dupání, házení věcí kolem sebe apod.

3.3 Vnímání sebe sama

Miminko, z počátku svého života, vůbec zatím nevnímá, že je samostatnou bytostí. Neví, co znamená „já“, ani že má nějakou vlastní identitu. Postupně začíná zjišťovat, že může samo do určité míry ovlivňovat dění kolem sebe. Když hodí lžičku na zem, zacinká to. Když zavře oči, bude tma, když se dotkne hračky nad hlavou, začne se hýbat. Uvědomuje si tedy, že má moc. Dítě v prvním roce života zažívá jen primární emoce jako je strach, radost, nebo hněv. Po prvním roce výrazně roste schopnost dítěte si uvědomovat své vlastní já. Mezi 18. a 24. měsícem se dítě rozpozná v zrcadle. To se zjišťuje pokusem, kdy dítěti na čelo nebo na nos nepozorovaně namalujeme rtěnkou tečku. Pokud si tečku dítě při pohledu do zrcadla na tečku sahá, nebo se ji pokouší setřít, znamená to, že v zrcadle rozpoznalo sebe samo. A teprve poté dokáže užívat své vlastní jméno a například o něčem říct: „To je moje!“ Objevuje vlastní vůli a také to, že jeho chování a to, co ono samo chce, se nemusí shodovat s tím, jací jsou ostatní a co chtějí. Uvědomuje si, že svým chováním může něco ovlivnit, či získat, že může dělat to, co chce. Objevuje se stud, pocit viny, pýcha a závist – sekundární emoce. Dítě se chce samo obléknout, i když to ještě neumí. Chce pobíhat po ulici, a ne se vést za ruku. Chce si zrovna hrát s kostičkami, a ne odejít ven. Dítě nechápe zatím žádné hranice ani pravidla, nemá dostatečnou trpělivost. Vidí jen „Já chci!“ a nelíbí se mu, že se ho někdo pokouší, jakkoliv v jeho chtění omezovat. Následuje vzdor v podobě záchvatu vzteku. (Downes, 2012).

Na tuto „interakci společenských norem a biologických pudů při vytváření self (já) a identity“ poukazuje rovněž Erikson, když říká, že: „...za normálních podmínek začíná dítě teprve druhým rokem pocítovat celkový kritický protiklad spočívající v tom, že je tvorem zároveň autonomním i závislým.“ (Erikson, 2002) Zjednodušeně to znamená, že dítě je vedeno k samostatnosti, nicméně pod neustálým vedením a kontrolou dospělých. Dítě musí mít jistotu, že je pod ochranou, že mu nic nehrozí a může učinit zkušenost vlastní svobodné volby, aniž by došlo k zahanbování či trestu. Právě před přílišným zahanbováním Erikson varuje, protože podle něj vede pouze k utajovanému konání zakázaných věcí, nikoli k poslušnosti. Je to období „rozhodující pro poměr mezi láskou a nenávisť, spoluprací a vzdorovitostí, svobodou vyjadřováním sebe sama a jejím potlačováním.“ (Erikson, 2002).

To, jak dítě vnímá samo sebe, do velké míry ovlivňujeme sami tím, jak k dítěti promlouváme. Když ho například za něco pokáráme, nebo naopak pochválíme. Nebo když

mu říkáme, jaké je. Dítě všechno, co si o něm druzí myslí, bere na vědomí a utváří si tak vědomí o svém postavení v rodině.

3.4 Samostatnost a jistota

Celý vývoj dítěte by měl vést k samostatnosti, aby dokázalo zvládnout život samo, bez rodičů. Ale je zcela normální, že malé dítě vyžaduje blízkost svých rodičů. Když se naučí rozeznávat blízké osoby od cizích, začne dítěti hrozit tzv. separační úzkost neboli strach z odloučení, což ovšem patří k vývoji dítěte. Ta se stále stupňuje a ve 2. a 3. roce života je nejsilnější. Pokud se najednou, jemu důvěrně známá osoba, vzdálí, nebo se dokonce objeví člověk zcela cizí, který se k němu bude naklánět, nebo ho bude chtít vzít do náruče, dítě dostane pochopitelně strach a nejspíše se dá do pláče. Teprve po 3. roce života se dítě začne osamostatňovat. Do té doby se bude bránit opět vzdorem.

Funkce separační úzkosti – chrání dítě před nebezpečím. Dítě již umí chodit a učí se poznávat svět. Není v jeho věku však ještě schopno odhadnout co, nebo kdo, pro něj mohou být nebezpeční. Proto se raději drží „máminy sukne“.

Osamostatňování se sebou nese také jiná rizika než strach z odloučení. Dítě se velmi rychle učí novým věcem jako je běhání, skákání, jízda na kole, hra s míčem. Nic ale neumí hned samo od sebe. Samozřejmě musí překonat spoustu překážek, konfliktů, neúspěchů a vydržet šrámy na kolenou i na duši. A k tomu mu opět bude napomáhat vztek.

Dítě by nejradši stále objevovalo něco nového, ale zároveň by rádo zůstalo nablízku své matce či svému otci. To by však muselo znamenat, že rodiče budou mlčky přihlížet všemu, co se jejich dítě chystá udělat, což samozřejmě nelze. Takže se znovu a znovu dostávají do rozporu se svým dítětem. To bohužel ještě nedokáže matčino „Ne!“ pochopit a bohužel je místo jako svou záchranu, vnímá jako křivdu.

Díky reakcím rodičů na své činy se dítě učí rozpoznávat, co je správné a co nikoliv. Postupně poznává společenská i bezpečnostní pravidla. Do tří let, však tomu nemůže rozumět. Teprve později se dítě začíná ze svých poznatků učit. Stejně tak se musí naučit vcítit se do druhých a předvídat, jaké následky bude mít jeho jednání. Až potom bude schopno uznat, že své potřeby a svá přání, mají také lidé okolo něj. Rodiče, sourozenci, děti na hřišti... Naučí se pohlížet na věci z pohledu druhých a dokáže tak nějaký ten zákaz lépe uznat. Otevírají se možnosti uvažování, kompromisů nebo jednání. Pro dítě už nebude vzdor to jediné, čím se umí bránit.

3.5 Spánek a jídlo vzdorovitého dítěte

Dítě, u kterého právě probíhá období vzdoru, potřebuje zpravidla 10–11 hodin spánku každou noc. Pak se musí přičíst ještě polední spánek, který bývá, u dětí v období vzdoru, dlouhý zhruba 2 hodiny. Ve čtvrtém roce života si děti polednímu spánku většinou úplně odvyknou. Mezi dětmi jsou samozřejmě spánkové rozdíly.

Spánek bývá, zvláště v období vzdoru, jednou z nejmíce zátěžových situací. Každý večer doma probíhá stejné představení. Dítě se vzteká, nechce jít spát, vymýšlí si různé záminky, aby mohlo zůstat ještě vzhůru, vyžaduje stálou přítomnost rodiče při usínání, které většinou trvá nadmíru dlouho... V noci se potom budí a volá nebo pláče, nechce spát, vzteká se. Stejně jako dospělí, i děti v sobě mají jakési vnitřní hodiny, které řídí i jejich spánek. To má za následek, že dítě může usnout a poklidně spát jen tehdy, je-li opravdu unavené. Pokud tomu tak není, dítě nemůže delší dobu usnout a v postýlce se jen převaluje. Pak se bude vše jen stupňovat.

Kvalita a délka spánku závisí mimo jiné na spánkových návycích. Každé dítě se v noci budí a zjišťuje, zda je všechno takové, jaké to bylo při jeho usínání. Pokud je dítě zvyklé, že jde večer do postýlky, kde následně samo usne, pak s tím nemá problém ani v noci. Pokud si ale pamatuje, že než usnulo, seděla u něj matka, bude ji chtít i v noci. To samé s lahví, kterou dítě dostalo při usínání. Dítě tak začne plakat, dokud vše nebude tak, jak při usínání. Anebo dítě téměř jistě přijde do postele ke svým rodičům.

Dalším důvodem častých vzdorů je stravování. Dítě nechce jíst, podle jeho rodičů toho jí málo, nechce sedět u stolu, jídlo kritizuje či na něj řekne fuj. Hlavní zásada při stravování, ať už dítě jí málo, či hodně, je tlusté, či hubené zní: „Dát dítěti všechno, co potřebuje, ale ne všechno, co chce.“ Děti mají oproti dospělým tu schopnost, že jí vždy to, co potřebují a tolik, kolik toho potřebují. Záleží však na tom, co se objeví na stole. Takže pokud je dítěti předložena pestrá nabídka zdravých a výživných jídel, nemusíme se již starat o to, kolik, nebo co sní. Pokud se tedy stane, že dítě sní jen pár lžiček, nebo dokonce nejí vůbec, nemělo by se k jídlu nutit. Je to naprosto zbytečné a jen to přináší podněty k dalšímu vzdoru. Pokud je dítě zdravé, nechme množství pozřené jídla na něm, i kdyby bylo kdovíjak hubené. Jeho organizmus ví, co potřebuje. A pokud dítě zanedlouho po nedojedeném jídle dostane hlad, nechme ho počkat si na další jídlo. Přičemž bychom samozřejmě měli jídlo podávat alespoň 5x denně. (A. Kast-Zahn, 2012)

3.6 Příchod dalšího sourozence

Příchod malého miminka je samozřejmě velká radost, ale také velká starost, která se automaticky násobí tím, když je v rodině starší sourozenec, který zrovna prochází obdobím vzdoru. Pro něj to totiž znamená obrovskou změnu. A ta největší je bezesporu to, že přestává být středem světa a tento "post" musí chtě nechtě přenechat novému děťátku. Matka i otec jsou teď v jednom kole s malým miminkem, které se musí se stále přebalovat, kojit, vozí se v kočárku a častěji se nosí v maminčině náruči. Babičky, dědečkové i další návštěvy to malé miminko obdivují a nosí mu dárky. A ještě k tomu to malé pořád křičí. Nastává žárlivost, závist a boj o pozornost. Tato sourozenecká rivalita je však zcela normální a její míra záleží také na tom, v jakém věkovém rozdílu sourozenci jsou. Platí, že čím starší dítě je, tím lepší. To, že miminko samozřejmě potřebuje častější péči, dítě do 3 let nemůže z vývojového hlediska pochopit. K tomu začne dospívat až ve třech až čtyřech letech. Teprve takto staré dítě si dokáže uvědomit určité rozdíly, které mezi jím a miminkem jsou. Že bývalo také takto malé a mělo stejnou rodičovskou péči, jako nyní mladší sourozenec, který potřebuje více pozornosti. Pro dvouleté dítě je to soupeř, který mu bere jeho hračky, tluče s nimi o zem, tahá ho za vlasy, škrábe a kdovíco ještě, ale nikdy za to nedostane vynadáno. Vždy se jen řekne: „On je ještě maličký, on tomu nerozumí.“ Ale tomu zase nerozumí starší sourozenec, u kterého se ještě schopnost vžít se do jiných dětí nerozvinula. Proto však mnohdy, z jeho hlediska zcela oprávněně, dostane na mladšího sourozence vztek a začne ho škrábat, kousat, strkat do něj, bít ho a jinak mu ubližovat. (Moje Betyнка, 2012)

Starší dítě je potřeba na příchod malého sourozence zavčasu připravovat. Už když je žena těhotná, měla by nechat své dítě pozorovat, jak jí roste těhotenské břicho, nechat ho ucítit pohyby malého miminka v břiše, ukázat ultrazvukový snímek a zapojit ho do přípravy na nové miminko. Samozřejmě by vše mělo být doprovázeno vysvětlováním, přizpůsobeným věku dítěte, ukázkami obrázků, či fotografií z dob, kdy bylo v břichu právě ono starší dítě.

Když už je miminko na světě a doma s rodinou, necht' o staršího sourozence rodina pečuje. Matka mu musí dát najevo, že jeho pomoc potřebuje. Může miminko držet, pomoci při přebalování, krmení, může také zpívat miminku ukolébavku nebo tlačit kočárek. A hlavně, se nesmí zapomenout na pochvalu a dodání pocitu důležitosti! (Kast-Zahn, 2012)

Velmi důležité je, aby si rodiče, především matka, na své starší dítě denně našli čas, který budou trávit jen a jen s ním a třeba i podle něj, pokud jeho nápad bude rozumný. Velmi dobré pro starší dítě bude také to, když s ním rodiče budou mluvit a vzpomínat na dobu, kdy ono samo bylo miminkem. Dobře k tomu mohou posloužit třeba fotografie. Pokud se starší dítě začne jaksi vžívat do role miminka, nemělo by se mu v tom bránit. Není nic špatného na tom, když se bude chtít napít z lahvičky, anebo ochutnat mléko z prsu. Pokud se začne počurávat, je třeba zůstat v klidu, nejedná se o nic vážného ani trvalého. Hlavně dítěti nenadávat, jen jej převléci znovu do suchého oblečení, bez nějakého káravého komentáře.

Když je navíc věkový rozdíl mezi sourozenci menší než tři roky, je velmi pravděpodobné, že budou v rodině dvě svéhlavé bytosti, které mezi sebou budou neustále bojovat. Tato pravděpodobnost se ještě zvyšuje tím, když jsou oba sourozenci stejného pohlaví. Pro rodiče pak platí tato hlavní zásada: „NESROVNÁVAT!“ (A.Kast-Zahn, 2012)

3.7 Rodiče a individualita dítěte

V této kapitole nahlédneme na názorovou shodu Jaka Spocka (1992) a Z. Matějčka (2005). Spock (1992) ve své knize uvádí, že i rodiče jsou lidé, kteří mají své potřeby. A přesto je mnoho domácností, kde se vše dělá podle toho, co právě chce či nechce dítě, a dospělí mají až strach projevit svoji vůli, protože se obávají reakce dítěte. V dnešní době je to jev poměrně častý: rodiče nevěří ve své vlastní kompetence, která by jim umožňovala dítě pevně a rozhodně vést. To má pak v rodině výhradní postavení. A i když se rodiče třeba snaží nastavovat pravidla, mají problémy uplatňovat je v praxi a nevědí si rady, když dítě proti vytyčeným hranicím protestuje. Co když se zase bude nepřiměřeně vztekat nebo začne brečet? Není nic neobvyklého vidět třeba na dětském hřišti rodiče, kteří se dítěte takřka prosebně ptají, zde chce jít domů nebo ještě zůstanou. Namísto klidně a jasně sděleného rozhodnutí, že se jde z hřiště pryč, protože už je čas. Dítě potřebuje sebevědomé rodiče, kteří mají přirozenou autoritu a dovedou si udržet respekt. Protože slabý a bezradný rodič, který nedokáže řešit náročné výchovné situace, neumí účinně vymezit hranice nebo poskytuje dítěti svobodu bez jakýchkoliv mantinelů, je pro potomka v jistém smyslu stejně nebezpečný jako rodič, který se chová autoritářsky, tvrdě či chladně. Ani v jednom případě k němu dítě nemůže cítit důvěru. Stejně jako k rodiči uspěchanému a ukřičenému. Podle Matějčka (2005), je minimálně polovina všech záchvatů vzdoru následkem toho, že dospělí na dítě příliš spěchají a nemají čas se s ním bavit a místo klidné

a rozhodné promluvy křičí. Je zajímavé, že nejčastěji záchvaty vyvolávají příliš úzkostní rodiče, či prarodiče. Mají snahu dítě neustále před vším ochraňovat a brání tak dítěti v jeho objevování světa, které ho tolik baví.

Individualita dítěte je dána výsledkem součinnosti mnoha složek:

- Temperament – je dán charakteristikami nervového systému, které jsou u každého dítěte jiné. Rozlišujeme temperament od velmi klidného, až po velmi vzrušivý. Již u kojenců můžeme pozorovat značné rozdíly v temperamentu. Na stejný podnět reaguje každé dítě jinak. Jedno dítě se leká, druhé se neleká. Jedno je velmi citlivé a také plačtivé, druhé se naopak stále směje. Některé děti jsou milé a jiné zlostné. Děvčata přitom bývají spíše klidnější a vyrovnanější, oproti vzrušivým a méně vyrovnaným chlapcům.

- Duševní funkce – tyto poznávací funkce de facto určují inteligenci a jsou řízené převážně z kůry mozkové. Již v roce a půl, různost těchto funkcí, ovlivňuje zájmy jednotlivých dětí. Každé dítě zajímá něco jiného, hrají si s různými oblíbenými hračkami a okolní svět a jeho nebezpečí vnímají jinak.

- Neuropsychologie – rozdíly mezi dětmi jsou ovlivněny především funkcí jejich centrálního nervového systému a samotná výchova je jen jaksi dotváří.

Lidský mozek má dvě polokoule šedé kůry – hemisféry. Ta levá, u většiny lidí, řídí především duševní pochody související s řečí. Lidé s vyvinutější levou hemisférou se zpravidla lépe vyjadřují, myslí, mají lepší úsudek a schopnost kombinovat. Pravá polokoule pak zpracovává podněty, které nám umožňují prostorovou orientaci. To znamená vnímání tvarů, ploch a prostoru. Pravá hemisféra také přednostně zpracovává citové podněty a vše, co vnímáme jako celek, např. lidský obličej. To znamená, že lidé, kteří mají více vyvinutou pravou hemisféru, lépe rozumí výrazům v obličejí, dokážou odhadnout náladu a pocity druhých lidí a zároveň s lidmi také umí citlivěji jednat. Jsou takzvaně empatictí.

Všechny tyto rozdíly mezi jednotlivými dětmi můžeme pozorovat už u batolat. Některé děti dovedou velmi pěkně mluvit, jiné zase dokážou stavět a sestrojovat různé věci. Další dítě je velice vynalézavé a jiné zase přesně ví, jak se mají zachovat ke svým blízkým, kteří mají špatnou náladu. (Matějček, 2005)

4. PROJEVY DĚTSKÉHO VZDORU

Když mají děti záchvat vzdoru, vypadají, jako by byly na pokraji šílenství. Není možné s nimi mluvit, vrískají, křičí, jako by je na nože brali, někdy dokonce okolo sebe tlučou a kopou a nezdědka i házejí předměty. Někdy poslouží jako vrhací předmět i nejmilejší medvídek. Takto a podobně projevují svou bezmocnost, která jim brání překonat problém kontrolovaným způsobem.

4.1 Projevy záchvatů

Stejně tak jako důvody, které děti podněcují ke vzdoru, jsou rozdílné také projevy samotných záchvatů. Ty mohou být jak velmi mírné, až nenápadné, tak velice prudké, až zdraví nebezpečné. K nejčastějším projevům záchvatu vzdoru patří vztekání, srdcervoucí pláč, zuřivý vrískot bez jediné slzy, dítě svíjející se na podlaze. To není scéna z hororového filmu, ale realita. Dupání, bouchání, ničení věcí, či házení věcmi okolo sebe, vrhání se na zem, a to vše doprovázené hlasitým křičením, přičemž je dítě v takovém stavu, že dá se říci, že nevnímá to, co dělá, mnohdy dochází až k pomočení. Jedná se o „určitou nervovou slabost“ (Matějček, 2005, str. 126). V těch horších případech se vzdor projevuje zvláště drastickým způsobem. A. Kast-Zahn ve své knize popisuje, jak 18 ti měsíční chlapeček, při záchvatu vzteku tloukl hlavou o zem kdekoliv, nevyjímaje např. asfaltové silnice a takovou silou, až to praskalo. Bití hlavou o zem je vcelku častý projev vzdoru. Dochází k němu však téměř vždy pouze v přítomnosti někoho dalšího. Většinou tedy pomůže, pokud se přihlížející ihned vzdálí. Při takovémto afektu může dojít na nějaké boule či škrábance, k větším zraněním však našťastí nedochází. V dalším případě popisuje tzv. afektivní záchvat neboli „respirační afektivní křeč“. Ta se objevuje zvláště ve druhém a třetím roce života. Nejpozději v pátém roce se většinou vytrácí. Jedná se o problém týkající se asi pěti procent dětí, přičemž častěji u chlapců. Tento záchvat, který následuje po sebemenší nevoli, vylíčila matka u svého dítěte takto: „Přibližně dvě minuty potom křičí ze všech sil. Najednou přestane dýchat. Nejprve mu obličej zčervená, potom zmodrá až zfialoví, potom jeho tělo úplně ochabne a působí jako v mdlobách. Asi za půl minuty začne zase dýchat a znovu si začne hrát, jako by se nic nestalo.“ Při afektivní křeči dochází k náhlému křečovitému uzavření hlasivkové štěrbiny, přičemž dítě ztratí dech. Krevní tlak klesá a zpomalí se tep. Krev nyní není dostatečně zásobována kyslíkem, což má za následek fialové zbarvení kůže, tzv. cyanózu. Po upadnutí dítěte do bezvědomí však automaticky dochází k nadechnutí a dalšímu dýchání. Dítě tak není těmito záchvaty nijak ohroženo na

životě, ani na zdraví. Pro jistotu by však rodiče měli po prvním takovémto záchvatu navštívit dětského lékaře, který vyloučí nějaké závažné onemocnění jako je epilepsie nebo onemocnění srdce a krevního oběhu. (A. Kast-Zahn, 2012)

5. VÝCHOVNÉ PŘÍSTUPY V OBDOBÍ VZDORU

Již známý německý filozof I. Kant řekl, že „*Výchova je největší a nejtěžší problém, který může být člověku uložen.*“ Výchovné metody se vyvíjejí, o tom není pochyb. Generačně se mění přístup k incidentům. Naši rodiče by výchovný dialog nejspíš omezili na pár úderných vět doplněných pár údernými pohyby. Tento postup by se pochopitelně v dnešní době nejspíš nesetkal s pochopením. Pádné zpacifikování dítěte zrovna prožívajícího exkluzivní záchvat na veřejnosti bývá častokrát zavrženo jako pro dítě traumatizující, jindy nesmyslně hysterické. Striktní, nekompromisně autoritativní způsob výchovy se zcela zaslouženě dostává mimo hlavní výchovný proud. Někteří rodiče přemýšlejí, jestli je skutečně nutné, aby jejich děti musely bez rozmyslu dodržovat pravidla, která nám byla vštěpována klidně i skrze kůži zadnice. Kladou si otázky, se kterými si podle nich jejich rodiče hlavy nelámali. Všem bylo dříve přece okamžitě jasné, jestli je v pořádku, aby si dítě sedlo uprostřed procházky na chodník, sundalo boty a začalo svačit.

Děti, na rozdíl od dospělých, prožívají emoce intenzivněji a jsou mnohem citlivější. Dospělí jsou obrnění jistou dávkou sebekontroly a všichni prošli určitými zkušenostmi. Je jen na nich, co připraví dítěti pro jeho další život, a jak se bude projevovat v dospělosti. Ať už jde o rodiče, pedagogy, příbuzné, všichni dospělí mají na dítě obrovský vliv a měli by si toho být vědomi. (Černý, 2013)

První vzdor dítěte přichází celkem brzy. Může to být již kolem 3-4 měsíce věku. Jde spíš ale o tzv. první vůli. Dítě se snaží nějak projevit a být “samo sebou”. Vzдор jako takový se ukáže zhruba v období jednoho roku. Nicméně to pro dospělého-rodiče neznamena, že výchovné mantinely a hranice začne dítěti stanovovat až ve chvíli, kdy se první vzdor projeví. (Špaňhelová, 2003). Od narození přebírá dítě určité vzorce chování od dospělých. V prvních týdnech a měsících převážně od rodičů a sourozenců, poté na něj mají vliv i další lidé. Ostatní členové rodiny, příbuzní a v neposlední řadě postupem let i pedagogové ve školách. Rodič je pro dítě vzorem. Měl by pro něj hledat dobré věci, být empatický a mluvit s ním. Zároveň však musí respektovat jeho klid a přijímat jeho podněty. Hrát si s ním, učit ho a vychovávat. Ne však izolovat dítě od ostatních lidí.

Zkrátka projít celým tímto obdobím bez větších kolapsů a pokud možno vybavit dítě těmi nejlepšími vzorci pro jeho další život. (Špaňhelová, 2008)

Vaničková (2004), Špaňhelová (2008) i Faber (2013) se shodují v názoru, že dítěti je třeba naslouchat a snažit se nevyvracet jeho pocity, ale naopak, snažit se je správně pojmenovat a pochopit. A když nahlédneme do historie, už J. A. Komenský poukazoval na „vášničky“ a nutnost jejich pochopení.

Sdílet pocity se svým dítětem nutně neznamená to, že mu všechno takřikajíc odkývneme. Ale je třeba mít pro jeho rozbouřenou mysl pochopení a ustát emoce, které s ním zmítají. Prvotně jeho pocity nevyvracíme. Dítě dobře ví, jak se cítí. To, že nám to neumí podat tak, aby to naše dospělá mysl na první pád pochopila, je věc druhá. Je třeba dát dítěti šanci, aby se dokázalo správně vyjádřit. Nechat dítě mluvit a vyslechnout ho, je základem pochopení toho, s čím za námi přijde. Druhou, neméně důležitou věcí je, umět jeho pocity pojmenovat. Pomůže to našemu dalšímu jednání a předejdeme výbuchu vzteku, který většinou pramení z nepochopení. Měli bychom být shovívaví a soucitní. Vymyslet nenásilné řešení situace. To znamená i nezlehčovat a nesnažit se situaci za každou cenu zmírnit. Dítěti možná jen spadl právě rozbalený bonbon na zem, pro nás to není žádná tragédie, ale jemu v tu chvíli stojí na této události celý svět. Být empatičtí a pochopit jeho smýšlení, a co víc, promluvit takřikajíc jeho jazykem, nás může stát hodně sil. Když se to ovšem podaří, jsou spokojené obě strany. Rodič, že zmírnil vztek dítěte a dítě, že ho jeho nejbližší chápe a rozumí mu. (Faber, 2013) Špaňhelová uvádí, že ve chvíli, kdy se přeci jen objeví vzdor a následný vztek dítěte, máme v podstatě jen dvě možnosti. A to buď najít kompromis nebo odejít. Známým faktem je, že jakmile dítě nebude mít „obecenstvo“, přestane se předvádět. Zda jde o předvádění či skutečnou dětskou křivdu však musíme poznat my. V každém případě, ať už situaci budeme řešit jakkoliv a zdravý vzdor tolerovat, nemělo by dítě ubližovat samo sobě ani ostatním, ničit své ani cizí věci a v neposlední řadě jsme to my, kdo si musí stát za svým názorem a případným zákazem a trestem. (Špaňhelová, 2008)

K trestání dítěte můžeme dohledat spoustu názorů. Ať už odborných nebo laických. Zde je uveden pohled Vaničkové (2004), Černého (2013) a Filliozata (2015).

Podle Černého bychom dětský vzdor lámat tresty neměli, podle Vaničkové (2004) bychom měli prvotně trestat a samozřejmě i zakazovat (spravedlivě). Filliozat říká, že na dětský vzdor je možné se připravit a tak mu do budoucna předcházet. Kojenci a batolata zpravidla nechápou, co mohou a co ne. Je třeba jim vytvořit bezpečné prostředí, kde vyrůstají. Pokud se musíme postavit nějaké nenadálé situaci, není řešením dítěti začít něco

vysvětlovat či ho rovnou trestat. To platí zvláště u mladších dětí, které tělesnému trestu, například “plácnutí přes zadek” zkrátka porozumět nedokážou. Nabízí se tak ideální možnost upoutat pozornost dětí například bouchnutím do stolu, která funguje, i pokud si rodič potřebuje vybit svůj osobní vztek. Říct poté krátké rázné: “Ne!” nebo “Stop!”, právě ve chvíli, kdy na nás dítě upřelo svou pozornost, je ideálním řešením. Nikdy bychom se neměli přidávat ke vzdorovitému chování dítěte. Dospělý člověk by měl mít své emoce pod kontrolou a k pochopení pocitů dítěte není třeba se chovat jako ono samotné. Dítě uprostřed vzdorovité situace již nevnímá. Nemá tedy smysl se ho snažit překřičet. Pravdou také zůstává, že čím lépe dítě mluví, tím víc vyjadřuje svůj vzdor slovy. A to jsme opět u naslouchání a vyhodnocování jeho pocitů. (Vaníčková, 2004) Černý tvrdí, že bychom neměli dětské pocity vyvracet. Ve vzdorovité situaci ze sebe dítě pravděpodobně bude chrlit, ať už slovy, křikem nebo pláčem, své skutečné pocity. Nechat ho mluvit, skutečně poslouchat a snažit se ho pochopit je možná to nejlepší, co můžeme udělat, ale mnohdy stačí ještě méně. Každé dítě je jiné. To, že bude něco říkat nebo pouze plakat neznamena, že se dožaduje odpovědi nebo řešení. Mnohdy stačí pouze objetí, pohlazení a pochopení. Pokud je to vše upřímné a pro dítě tak uvěřitelné, promluvili jsme jeho jazykem a ono se zákonitě uklidní. Nemá smysl lámat jeho vzdor. Nemá smysl ho obviňovat a trestat. Je důležité takovým situacím předcházet. Pokud už například předem víme, že odchod do postele se neobejde bez křiku a scén a dítě ho špatně snáší, můžeme se na to připravit. Vymyslet krátkou hru, postavit dítě do role rodiče a nechat ho uložit svou oblíbenou hračku nebo ho nějakým jiným způsobem motivovat bývá skvělým řešením. Nepřikazovat, naopak poslouchat a promýšlet. (Černý, 2013)

Dítě má v sobě od narození až do určitého věku spousty emocí, které na rozdíl od dospělého jedince nedokáže vybit, projevit a už vůbec ne uspořádat. Jeho mozek se právě během prvních tří let života vyvíjí, nervové buňky se přeskupují a propojují. V každé chvíli tak u něj může vypuknout tzv. emoční bouře, kdy se zmítá mezi záchvaty vzteku, smíchu a naprostého klidu. Tahle bouře může rodiče překvapit kdykoliv, ale na některé situace se může docela dobře předem připravit a příště jim dokonce předejít. (Filliozat, 2015)

Z příkladu můžeme uvést situaci v supermarketu. Vezme-li tam rodič tříleté dítě, pravděpodobně může již předem očekávat nějaký konflikt nebo vzdor. Pokud ovšem nestanoví nějaké hranice a nevymyslí, jak dítě dostatečně zabavit a upoutat jeho pozornost. Pro dítě je totiž, na rozdíl od dospělého, vše nové, úžasné, barevné atd. Neudrží tak pozornost u jedné věci, ale přeskakuje od jednoho k druhému. Zatímco rodič vyřizuje své obvyklé uspořádané povinnosti, dítě se časem zaměří na něco, co může způsobit následný

výbuch a očekávaný vzdor, který si dospělý vezme osobně. Máme několik možností, jak nastalou situaci řešit. Mezi nejlepší z nich, ve své podstatě návod, jak dítě usměrnit, patří předání zodpovědnosti.

Dáme tedy dítěti nějaký úkol, který zaměstná jeho pozornost. Měli bychom ho však jemně kontrolovat a úkol mu průběžně připomínat. Je schopno ho během chvíle zapomenout a soustředit se na jinou věc. Stále to ještě není dospělý jedinec, aby si dokázal zapamatovat, byť jeden úkol bez připomenutí, když je kolem něj tolik nových a zajímavých podnětů. Pro dospělého je v tu chvíli návštěva obchodu nezbytná, pro dítě je to zábava. Tak mu ji dopřejme. Nechme ho vybrat ovoce, naskládat ho do sáčku a uložit do košíku. To vše samozřejmě za naší asistence a pomoci. A neustálého povzbuzování a chvály. Pro rodiče to může být dost vyčerpávající, ale je to jeden z nejlepších způsobů, jak se dítěti přiblížit a zároveň ho vychovávat. Samozřejmě existuje i spousta dalších takových situací, kdy můžeme dítěti “jen asistovat” a nechat ho samotného splnit úkol. (Filliozat, 2015)

Pokud ovšem dítěti již nějaký úkol zadáme, nechme ho, aby ho splnilo. Nebo se o něj alespoň pokusilo. Stůjme si za svým jak v tomto případě, tak i ve chvílích, kdy dítěti něco zakážeme. Mohla by ho zbytečně mást změna rozhodnutí. Nikdy neplňme věci za něj. Pokud dítěti zadáme to, co by mohlo udělat, dáváme mu zodpovědnost. Stejně je to v situacích, kdy mu něco zakazujeme. Je to ukončení vypětí v jeho hlavě. Dítě hledá stimulaci, tisíce situací podněcují jeho mozek. Naučit ho pomáhat, když na to stačí, nezavalovat ho zbytečnými úkoly a být pro něj správným vzorem je to nejlepší, co pro něj v tomto věku můžeme udělat. (Filliozat, 2015)

Dítě si musí projít obdobím vzdoru a jen na nás záleží, zda z něj vyjde vítězně a s takřikajíc dobrou výbavou pro další život. My dospělí již dokážeme korigovat své emoce, ale dítě jim stále nerozumí a neví, jak se se vztekem vypořádat. Nemá zatím dostatek zkušeností, které by mohlo v takovém případě uplatnit. Křičí, dupe, vzteká se. A to vše zkrátka jen proto, že to, co se děje v jeho hlavě nedokáže zkorigovat a pojmenovat. Nedomyšlí důsledky svého chování a už vůbec se neumí vcítit do role svých rodičů. Nezvládne odložit své momentální přání na později, a pokud se mu něco nepodaří, bere to jako své vlastní selhání. Z toho pak pramení začátek vzteku a vzdoru, na který musíme reagovat my, dospělí. Neberme to jako špatné období. Pokud jsme dříve vztek a vzdor trestali, bylo to špatně. K životu patří jako ostatní emoce, které člověk denně projevuje. Měli bychom dát dítěti čas, aby své emoce dokázalo zvládnout. Zvláště pak u starších dětí, mezi druhým a třetím rokem, je vhodná metoda časové prodlevy. Najít dítěti klidný

koutek, samozřejmě nejlépe doma, kde se může uchýlit, aby se uklidnilo. Neposílat jej na hanbu, ale dát mu nenásilnou formou najevo, že je tu pro něj místo, které má rád, kde se cítí bezpečně. A kde se může naučit kontrolovat své emoce. Dobu, kterou zde dítě stráví, určujeme my. Můžeme kupříkladu nastavit budík na jednu či dvě minuty. Pro dítě má čas úplně jinou hodnotu než pro dospělého. Je tedy vhodné zvážit, pokud to pro dítě bude smysluplné, zda dobu prodloužit. (Kammerer, 2007)

Nesmíme zapomínat na to, že dítě bude jednou taky dospělé a nějaké z našich vzorů chování převezme. Na jeho psychiku máme vliv právě v prvních třech letech života. Nemůžeme se divit, že si nepamatuje to, co jsme pro něj chtěli učinit nezapomenutelným. Vzpomínky jsou spojené s emocemi. Nerozhoduje to, co prožíváme, ale jak to prožíváme. A ač je vědecky dokázána tzv. dětská amnézie, tedy že vzpomínky na vlastní osobu se ukládají cca od 4 let věku a údajně přichází až s řečí, dobré a špatné pocity si uchováváme a neseme dále do života. Jen správnou výchovou a chováním umožníme dítěti poznat vlastní hranice a ukázat mu dobrý směr pro život. (Kammerer, 2007)

Uznávaný odborník, profesor PhDr. Matějček dává tuto radu: *“Snažme se vytvářet v rodině klid a pohodu, dětský vzdor totiž častěji vzniká u dětí, kde rodina žije v napětí.”* S dítětem mezi dvěma a třemi roky se často vychází velmi obtížně. Je třeba zdržet se přílišného zasahování do jeho věcí a nespěchat na něj. Když chce, nechat ho, ať se samo obléká a svléká. Je lepší začít ho koupat dost brzy, aby mělo čas se loudat a vydrhnout kartáčem vaničku. Při jídle ať se krmí podle chuti, k ničemu ho nenutit. Když přestane jíst, nechat ho odejít od stolu. Když je čas jít spát, na procházku nebo domů, nasměrovat ho a při tom si povídat o příjemných věcech. Snažit se vše dělat tak, aby nevznikaly problémy.

Když se dítě před pokladnou v supermarketu s pláčem vrhne na zem, pak nepomohou ani ty nejinteligentnější metody, jak vést diskusi. S dítětem v záchvatu vzdoru nelze mluvit. To můžete jenom vydržet, klidně vydýchat a dávat pozor, aby na sebe během záchvatu nestrhlo hrnec s vařící vodou nebo si jinak neublížilo. Při akutních záchvatech vzdoru je nejlepší počkat a zatím si vypít čaj, kávu s mlékem nebo zázvorovou limonádu. Hodnotné výchovné přístupy a chytré argumenty si můžete ušetřit. Nemusíte dělat vůbec nic. Čas pracuje za vás.

V období kolem 2,5 roku se zákonitě objevují podle J. A. Komenského „vášničky“ – období vzdoru. Modelově vypadá komunikační výměna: „Je zima, vezmeš si rukavice!“ „Ne!“ Již zmíněný pedagogický klasik věděl, že vášničkám se sice nemá ustupovat, ale na druhé straně je není vhodné lámat tresty. Zlomit bychom mohli naopak to, co je třeba formovat – charakter a sebejistotu. Odborníci na výchovu dnes pokročili ještě dál. Radí

podporovat dětskou důvěru v sebe tím, že jejich „ne“, pokud je to jen trochu možné, přijmeme. Ať je po jejich. Studené ruce například škodí méně než ostrý konflikt s následným napětím. (Novák, Dvořáčková, 2010)

Současní autoři se tedy víceméně v názorech na přístupy k dětskému vzdoru v tomto období shodují. Předcházet vzdoru, pokud je to možné, netrestat a snažit se „mluvit řečí dítěte“.

5.1 Kolektivní výchova v tomto období

Každý rodič zvažuje více alternativ zajištění výchovy a v první řadě při tom myslí na prospěch dítěte. Podle Mertina (2011) neexistují vyslovené špatné nebo škodlivé varianty výchovy, jen některé se jeví vhodnější a jiné jako méně vhodné. Na jedné straně se ozývají hlasy, že dostupnost veřejných a soukromých hlídacích zařízení typu jesle či školka je nezbytným předpokladem pro to, aby se matky, resp. rodiče, mohli po rodičovské snadno a rychle vracet do práce. Na stranu druhou se zvažují psychologické potřeby dětí. Zohledňuje zvláště hledisko aktuálního rozvoje dítěte i uspokojení jeho potřeb. Především je třeba brát zřetel na vývojové možnosti a potřeby dítěte, jeho hrubou i jemnou motoriku, vizuomotorickou koordinaci a další.

Čeští dětské psychologové uvádějí hranici dvou a půl až tří let jako nejprůměrnější pro postupné zařazování dětí do péče mimo rodinu. V mezinárodním kontextu je tato hranice nepotvrzená, a zaznívají názory, že menším dětem neškodí, když se z důvodu pracovního vytížení rodičů ocitnou v pravidelné péči kvalitní placené hlídací služby. (Labusová, 2006)

Naopak existuje řada důvodů, které mluví proti svěření dítěte mimo rodinu (jde o velmi malé děti – do dvou let) nebo do péče cizí osoby. Psychologové Langmeier a Matějček (2011) již v 70. letech poukazovali na negativní vlivy kolektivních dětských zařízení, zejména v kontextu psychické deprivace. Rozlišují částečnou a plnou kolektivní výchovu. Za částečně kolektivně vychovávaná batolata považují například děti navštěvující jesle. Vliv jeslí na dítě je podle těchto autorů velmi silně ovlivněn spoluprací s rodičem. Jinak se bude vyvíjet dítě, které je do jeslí „odloženo“, a jinak dítě, které je do jeslí rodičem umístěno za účelem rozmanitější výchovné stimulace. Autoři také upozorňují na to, že jesle původně vznikly z důvodu sociálních a zdravotních měly i funkci „ochrannou“. Obdobný argument přináší také Phillipsová a Adamsová (2001), které upozorňují na skutečnost, že jesle mohou být záchranou před špatnými vlivy rodičovské výchovy. Důvody pro vznik jeslí tedy nebyly psychologické nebo primárně výchovné. Langmeier a

Matějček (2011) jsou zastánci názoru, že pokud je v rodině vše v pořádku, je pro dítě do tří let věku rodinné prostředí optimální. Celkově shrnují situaci plné kolektivní výchovy pro dítě jako „nebezpečnou“, pobyt v jeslích pak nejvýše jako „náročný“.

Někdy se jako důvod uvádí, že dítě chce být mezi dětmi. Dítě chce spoustu věcí a pouze některé mu dopřáváme podle jeho představ. Důvodem je aktuální prospěšnost splnění přání. Dítě vnímá ostatní děti od nejtělejšího věku, nicméně teprve po třetím roce věku se už bez nich víceméně neobejde. I když každé dítě není z těch, které by nadšeně vyhledávalo vrstevníky. Některé děti jsou introvertně založené, rády si hrají samy, mají bohatou fantazii a vnitřní „svět“. Jejich potřeba komunikovat s okolím je menší.

6. METODY ZVLÁDNUTÍ ZÁCHVATŮ

Záchvaty vzdoru přicházejí vždy, když je dítě postaveno před nějakou překážku a nedokáže ji překonat. Některé děti jsou vzdorovitější než jiné, takže i četnost záchvatů se různí. Může přicházet jen párkrát do měsíce, ale také několikrát za den, a dokonce i v noci, když se dítě probudí ze spánku. Záleží také na aktuální náladě dítěte. Někdy na překážku reaguje hodinovým záchvatem a jindy tu samou překážku překoná naprosto v klidu, bez větších emocí, a i s úsměvem.

Doporučovaných postupů je mnoho. Co psycholog, to jiný názor. Existuje však řada zásad, co by měli rodiče v takových situacích dělat, a co naopak nedělat. Tyto zásady vzdor rozhodně neodstraní, protože se jedná o vývojovou etapu, kterou si prostě musí dítě projít. Mohou však pomoci rodičům tyto situace odlehčit, zmírnit projevy vzdoru, a hlavně poradit rodičům, jak mohou svému dítěti být nápomocní při zvládnutí vzteku. Samy děti nevědí, co se s nimi vlastně děje a je to i pro ně velmi stresující zkušenost. Přirozeně nejlepší způsob, jak se vypořádat se záchvaty vzteku je, nenechat je vůbec vzniknout. Dítě je třeba velmi dobře pozorovat a rozpoznat, kde se nachází jeho práh frustrace. To ale neznamená, že by mělo být dítě před jakoukoli frustrací chráněno a mělo by dostat všechno, po čem touží. Frustrace je pro dítě důležitou zkušeností, při níž se naučí zvládat úkoly nyní i později. K základním poučkám řadíme tyto:

- Nepokoušet se chránit dítě před frustrací, ale zkusit mu odvážit jen tolik, kolik dokáže zvládnout.
- Pokud má dospělí pocit, že frustrace dítěte narostla natolik, že je ohroženo záchvatem vzteku, je na místě nabídnout mu pomoc.

- Nechat dítě přerušit jeho úkol, aby si odpočinulo a mohlo ho dokončit, odpočaté, později.
- Odpoutat pozornost dítěte, než se dostaví záchvat vzteku, novou hračkou, knihou nebo videem.
- Průběžně se pokoušet dítě učit slova, která mu pomohou vyjádřit své pocity
- Odměny a tresty používat co nejméně. Není správné, pokud dítě něco udělá či naopak neudělá jen proto, že se bojí trestu nebo naopak čeká za svoje chování odměnu.
- Lépe méně pravidel. Pro dítě, zvláště v nižším věku, je menší počet omezení srozumitelnější, protože se v nich lépe orientuje.
- Vzdát se nadměrného křiku. Křičení na dítě, nadávky či výhrůžky nejsou projev síly, ale naopak svědčí o bezradnosti. Rozvážnost, klid a trpělivý přístup i ve velmi vypjatých situacích vedou k vytváření rodičovského respektu mnohem spolehlivěji.
- Dát dítěti také možnosti, které budou povoleny, jak může vyjádřit svůj hněv: tlouci na buben nebo matraci, pobíhat venku, hlasitě křičet, zpívat nebo divoce tančit. To je způsob, jak dítě může snížit agresivitu. (Kast-Zahn, 2012)

Pokud dítě již propadlo záchvatu vzteku, je nejlepší zůstat v klidu. Dítě dočasně ztratilo kontrolu samo nad sebou a potřebuje někoho, kdo ho bude sledovat. Dítě nepomůže zklidnit ani hněv, ani žádná diskuse: Dítě není schopno jasně myslet a vnímat tak žádné argumenty. (Černý, 2013)

Pokud dítě, ani nikdo jiný není zraněn, je nejlepší pokusit se záchvat vzteku ignorovat. Pokud je dítěti, během jeho běsnění, věnována příliš velká pozornost, existuje nebezpečí, že bude k záchvatům vzteku docházet častěji, protože dítě se bude podvědomě cítit odměněno vaší zvýšenou pozorností. Po záchvatu vzteku je možné také říct dítěti o výbuchu. Vysvětlit mu ale zároveň i to, že je stále milováno.

V horším případě je řešením opustit místo, kde došlo k záchvatu vzteku, a jít s dítětem do auta nebo do umývárny, kde se může uklidnit a dospělí mu může v klidu vysvětlit, že nedostane to, čeho chtělo záchvatem dosáhnout. Dítě by nemělo být za vztek trestáno, ani odměněno tím, že dokonce dostane čokoládu, pro kterou právě učinilo scénu! Záchvaty vzteku je třeba brát jako součást vývoje dvou nebo tříletého dítěte. Nebrat si záchvaty vzteku dítěte osobně. Není třeba se stydět na široké veřejnosti, pokud se dítě vzteká. Děti v tomto věku někdy reagují stejně, nebo hodně podobně. (Vaníčková, 2004)

6.1 Nastavení hranice

Pro mnohé rodiče, vychovatele, stojí blaho a všeobráhlá péče o dítě na prvním místě, pro děti se obětují, podřizují se. „Pro dítě jen to nejlepší...“, „Vše dělat správně, rozumět dítěti, dítě přijímat...“ Jen vychovatelská osobnost může stanovit hranice. To, že děti přijímáme, neznamená podvolení se jejich požadavkům a náladě. Rozumět dětem, vciřovat se do jejich starostí a trápení neznamená přijmout destruktivní překračování hranic. (Rogge, 2000)

Mnohé těžkosti při výchově dětí spočívají právě v nedostatečném vymezení hranic. Děti potřebují čitelné a pevné osobnosti. Cítí-li děti pevnost, jsou schopny se orientovat. Pevnost vytváří hranice. Kde hranice chybí, vládne nejistota. Přesto se mnoho rodičů bojí stanovit hranice. Stanovit hranice znamená děti uvolnit, dodávat jim odvalu, aby se ve své roli vyznaly. Není rozhodující, co rodiče o stanovení hranic říkají, rozhodující je, jak je vytvářejí, jak je žijí. Zda se výchovný vztah shoduje s výchovným postojem. Jestliže dítě respektuji a vážím si ho, jsem příkladem, mohu pak takový postoj očekávat i od dítěte. Rovněž je třeba mít na paměti, že vytyčené hranice nejsou nic definitivního. Na určitý čas poskytují dětem bezpečí, ochranu a cíl, který, jakmile dosáhnou, mění se ve výzvu k hledání nových cest na druhé straně hranice. „*Hranice by měly v první řadě dítěti dávat smysl. Musí rozumět, k čemu vydaný příkaz slouží a proč je pro něj dobrý. Rodiče by měli předem přemýšlet, čeho chtějí konkrétním výchovným aktem, tedy stanovením hranice, do budoucna dosáhnout.*“ (Lacinová, 2006)

Stoppard (1993) poukazuje na fakt, že dítě by mělo dostat možnost rozhodnout se, ale ne pokaždé. Když to situace vyžaduje, je třeba dávat jednoduché a pro dítě pochopitelné příkazy a možnost volby vypustit. Jsou to především situace, kdy: je ohrožena bezpečnost dítěte nebo někoho jiného, hrozí nerespektování přání druhých lidí, popř. když je v sázce čestnost. Erikson k tématu nastavení hranice dětem říká: *"Pevné vedení musí dítě ochránit před možnou anarchií jeho dosud nevyvíčeného smyslu pro rozlišování, před jeho neschopností držet a pouštět uvážlivě. Vzhledem k tomu, že dítě vede jeho okolí k tomu, aby stálo na vlastních nohou, musí je na druhé straně pevná kontrola chránit před nesmyslnými a náhlými zkušenostmi studu a raných pochybností. Pokud je dítěti odpírána postupná a dobře zprostředkovaná zkušenost autonomie svobodné volby, obrátí proti sobě veškeré své nutkání rozlišovat a manipulovat. Bude sebou přespříliš manipulovat a vyvine se u něj předčasně zralé svědomí. Místo zmocňování se věcí s cílem odzkoušet je účelným opakováním bude dítě posedlé svou vlastní repetitivností (dobývat*

své okolí a získávat moc tvrdošijnou a malichernou kontrolou tam, kde nemůže nalézt širokou vzájemnou regulaci." (Erikson, 2002, 229-230) Další vývojové období, období iniciativy, popisuje Erikson mimo jiné takto: "V žádném okamžiku není dítě připraveno tak rychle a dychtivě se učit, stát se dospělejším ve smyslu sdílení povinností a práce než právě v průběhu tohoto období vývoje. Dítě touží a je schopno dělat věci společně, spojit se s ostatními dětmi za účelem budování a plánování a je ochotno získávat poučení od svých učitelů a naplňovat ideální prototypy." (Erikson, 2002) Je třeba vést děti k pravidlům. Doposud se řídilo chování dítěte rozhodným NE a chránilo ho před tím, aby sebe samo, nebo jiné zranilo. Nicméně, vzhledem k jeho omezené schopnosti učit se, je nutné předpokládat, že bude třeba ho znovu zachraňovat před rozpálenými kamny nebo před velmi rušnou silnicí. (Die Entwicklung des Kindes im 3. Lebensjahr, 2015)

7. VÝZKUMNÁ ČÁST

7.1 Výzkumný cíl

Období prvního vzdoru je jak pro matky, tak pro ostatní členy rodiny velmi náročné. Děti v tomto období totiž bývají negativistické, agresivní a hlavně nechtějí spolupracovat. Avšak rodiče se musí s tímto vším umět nějakým způsobem vypořádat. To znamená, že hledají vhodný způsob výchovy, metody, které by jim pomohly zvládnout vypjaté situace a v neposlední řadě také podporu v tom smyslu, že jde o zcela normální vývojovou fázi jejich dítěte, která dříve či později skončí.

Proto se v praktické části práce zabývám výzkumem, který zjišťuje, jak matky vzdorovitých dětí zvládají určité situace, k jakému výchovnému stylu se přiklánějí a jaké užívají metody a prostředky při zvládnání záchvatů vzteku jejich dětí. Snaží se proniknout do podstaty vzdoru. Proč, kdy a za jakých podmínek vzdor vzniká? Zároveň zjišťuje, jaký vliv má období vzdoru dítěte na funkčnost celé rodiny a jak se cítí a co prožívá matka dítěte, které tímto obdobím právě prochází.

Cílem výzkumu je přiblížit se tomuto nepříliš příjemnému období a zjistit, jak nejlépe ho překonat tak, aby tím netrpělo ani dítě, ani matka a zároveň celá rodina.

7.2 Výzkumný vzorek

Hlavním kritériem pro výběr výzkumného vzorku bylo, aby daná osoba měla osobní zkušenosti s problematikou období prvního vzdoru u svého dítěte. S tím jsou tedy spojena další kritéria, a to pohlaví dotazovaného – žena (matka) a věk jejího dítěte – batole. Výzkumný soubor tvoří čtyři matky ve věku 28 až 37 let s dětmi ve věku od 19 do 49 měsíců. Všechny děti prochází v současné době obdobím prvního vzdoru.

Oslovila jsem skupinu patnácti matek, pravidelně navštěvujících zájmový kroužek pro matky s malými dětmi, z nichž jsem podle daných kritérií vybrala dvě, které jim odpovídaly a zároveň byly ochotné se zúčastnit výzkumu. Další matka se mi nabídla sama, protože byla informována o výzkumu a taktéž má zkušenost se vzdorem svého batolete. Poslední matka mi byla doporučena a po jejím oslovení jsem zjistila, že ačkoliv její dítě již není v batolecím věku, stále u něj trvá období prvního vzdoru. Proto jsem ji zařadila do vzorku také.

7.3 Metody výzkumu

Výzkumná část využívá kvalitativního přístupu, který je vhodný právě tam, kde je potřeba nahlédnout do osobních zkušeností zkoumaných subjektů s daným tématem. Zaměřuje se na jednotlivce a získává detailní informace o zkoumaném tématu. (Hendl, 2005).

Využila jsem metodu polostrukturovaného rozhovoru. Ten stojí na hranici mezi strukturovaným a nestrukturovaným rozhovorem. Tazatel má předem připravenou jakousi osnovu, které se drží, ale zároveň může dle potřeby flexibilně měnit pořadí otázek, nebo i nějaké přidat. Je však nutné, aby byl tazatel předem připraven a měl o daném tématu určité znalosti. Podle Hendla je dobré se při přípravě na polostrukturovaný rozhovor řídit těmito čtyřmi body:

1. Zadat hlavní téma a poté si vytyčit podtémata, která tazatele zajímají.
2. Všechna témata uspořádat tak, aby na sebe logicky navazovala a řadit je podle důležitosti. Citlivá témata se doporučuje nechat až na konec rozhovoru.
3. Promyslet si správnou formulaci otázek a jejich pořadí.
4. Promyslet si též další prohlubovací otázky k danému tématu. (Hendl, 2005)

Dva rozhovory probíhaly v DDM v průběhu zájmového kroužku pro matky s malými dětmi. Děti se tedy rozhovoru nepřímou účastnily. Další dva rozhovory pak probíhaly v domácnosti dotazované, kde se děti rozhovoru taktéž zúčastnily. Každou dotazovanou matku jsem nejprve seznámila s účelem našeho rozhovoru, s jeho následným zpracováním a využitím. Zdůraznila jsem, že mají právo kdykoliv rozhovor ukončit, nebo neodpovídat na jakoukoliv otázku. Všechny rozhovory jsem si se souhlasem dotazovaných nahrála na záznamník, abych se mohla plně soustředit na jejich odpovědi a poté mohla získané informace snáze a objektivněji vyhodnotit. Zavázala jsem se k tomu, že všechny tazatelky zůstanou v anonymitě, a že rozhovory, ihned po přepsání, budou smazány. Na přání jedné z dotazovaných matek jsem nepřiložila doslovný přepis našeho rozhovoru. Všechna důležitá fakta tak uvedu v kazuistice a následném šetření. Doslovný přepis všech rozhovorů je přiložen v příloze této práce.

7.4 Prezentace kazuistik a šetření

Každému rozhovoru předchází kasuistika, která nám poskytuje jak osobní, tak i rodinnou anamnézu. Díky ní zjistíme důležité informace, potřebné k úplnému dotvoření objektivního posudku k danému tématu. V jednotlivých kasuistikách se zabývám osobností dítěte po fyzické, mentální i psychické stránce. Dále v ní rozebírám celkovou rodinnou situaci z pohledu sociálního zařazení ve společnosti, financí, životního stylu atd.

7.4.1 Kazuistika Petra B.

Petra je 19 měsíců staré děvčátko, které právě prochází obdobím 1. vzdoru, jehož průběh je poměrně dramatický. Její rodiče proto stále hledají vhodný styl výchovy, který by jim usnadnil společné soužití.

Osobní anamnéza

Petra je prvním a zatím jediným vytouženým dítětem. Těhotenství Petřiny matky probíhalo z lékařského hlediska bezproblémově. Matka však přiznává, že v této době zažila nepříjemnou životní situaci, ze které pramenilo mnoho stresu. Petra se narodila v termínu, přirozeným způsobem, avšak se značnými komplikacemi. Zasekla se matce v porodních cestách s omotanou pupeční šňůrou okolo krku, a než se jí podařilo lékařům porodit, byla značně přidušená, a tak ji museli okamžitě resuscitovat. Při pozdějších vyšetřeních však lékaři vyloučili, že by komplikovaný porod měl jakýkoliv vliv na její další vývoj, nebo trvalé následky. Matka svou dceru kojila jen asi necelé dva měsíce, než ji dcera začala odmítat. Poté byla nucena přejít na umělou výživu. Jak matka uvedla, Petra byla už od narození extrémně uplakané dítě. Při neurologickém vyšetření byl zjištěn opožděný nervový vývoj. Petra má též oslabenou imunitu a je často nemocná. Žádnými závažnými onemocněními však netrpí. Vývoj řeči je úměrný jejímu věku. Spánkový režim je pravidelný, ale často přerušovaný Petřinými záchvaty. Petra nemá ráda jakýkoliv fyzický kontakt a to ani s matkou. Nechce se mazlit ani nosit na rukou. Pokud už nějaký fyzický kontakt proběhne, je většinou provázen pláčem. Matka s dcerou již půl roku pravidelně navštěvují zájmový kroužek pro matky s batolaty.

Rodinná anamnéza

Petra vyrůstá v úplné rodině, kde se do výchovy aktivně zapojují oba rodiče. Její otec, 37 let starý s vysokoškolským vzděláním, pracuje jako policista na kriminálním

oddělení. Je velmi pracovně vytížen, avšak pokud může, o dceru ochotně pečuje. Matka, 30 let, je v současné době na mateřské dovolené a dříve pracovala jako úřednice. Má středoškolské vzdělání. Petra nemá žádné další sourozence. Rodina bydlí ve vlastním bytě v panelovém domě a její sociální podmínky jsou průměrné. Vztah mezi rodiči je harmonický. Co se výchovy týče, jsou si názorově velmi podobní. Rodinnou atmosféru v současné době narušují jen nepříjemné projevy vzdorovitého období Petry.

Vlastní šetření

Zhruba od jednoho roku Petra prochází obdobím prvního vzdoru. Toto období je v jejím případě provázeno téměř neustálým brekem a velmi častými záchvaty vzteku. Ty probíhají asi 3x za den a také téměř každou noc. Každý záchvat je provázen silným křikem. Petra se při tom válí po zemi a někdy si tluče rukama do hlavičky. Hází s vším, co ji přijde pod ruku, přičemž každý záchvat trvá zhruba 10 minut. Výjimečně může trvat až jednu hodinu. Důvodem vzdoru nejčastěji bývá to, že nejsou uspokojeny Petřiny tužby. Např. jí matka něco odepře, nebo jí nedovolí dělat to, co si zrovna její dcera přeje, nebo naopak, Petra nechce dělat to, co si přeje její matka. Záchvaty má Petra v přítomnosti rodičů i prarodičů. Jediná blízká osoba, před kterou záchvat neprobíhá, je matčina sestra. Když je rodina venku, či na veřejnosti, četnost záchvatů se snižuje. Nejlépe, podle matky, na Petřin záchvat vzteku zabírá, nechat ji vyvztekat, aniž by se do toho kdokoliv vměšoval. Domluva a vysvětlování nepomáhají, stejně tak autoritativní přístup a fyzické tresty. Pevné obětí Petra nesnáší. Oba rodiče si neví s chováním jejich dcery v tomto období rady. Zkouší různé metody a prostředky, které by jim mohly napomoci ve vypjatých situacích, ale zatím bez úspěchu. Rodina ve společnosti funguje jen omezeně. Jak matka, tak otec mají obavy se s dcerou zúčastňovat společenských akcí. Proto se raději okolí straní. Matka s dcerou navštěvuje kroužek pro matky s batolaty, aby si dcera zvykala na kolektiv.

Shrnutí

Z vlastního šetření vyplývá, že na Petřin vzdor nezabírá ani autoritativnost a ani benevolence. Komunikační schopnosti Petry ještě nedosahují takové úrovně, aby s ní byla rozumná domluva. Petřiny rodiče na mne působí dojmem, že mají z chování své dcery spíše strach a vše tomu podřizují, např. se vyhýbají společenskému styku. Na druhou stranu si myslím, že ačkoliv má Petra záchvaty velmi často, netrvají tak dlouho, aby se jich rodiče museli tolik obávat. Jak jsem se od matky dověděla, po deseti minutách většinou bývá po všem a dcera dále pokračuje v činnosti. To naznačuje tomu, že pouze zkouší, kde

jsou hranice a co všechno může. Když zjistí, že je její vzdor zbytečný, sama ho ukončí. A to je podle mne nejlepší. Nechat dítě vztek prožít a nezasahovat do něj. Rodiče by mohli třeba Petře nabídnout možnost, jak vybit svůj vztek, aniž by to ohrožovalo ji samotnou, nebo by působila materiální škody. Například ji mohou nechat tlouci na buben, nebo nechat házet polštářem, či míčem. Rodiče si musí neustále opakovat, že se jedná pouze o vývojovou etapu, která někdy skončí. Nesmí propadat panice a hledět na pohledy okolí. A co se týče nesnášenlivosti fyzického kontaktu, doporučila bych rodičům na Petru netlačit a nevyžadovat ho po ní. To ale neznamená, že jí nebudou zahrnovat svou láskou. Stačí například Petru často chválit, pohladit ji a dávat najevo svůj zájem. Dcera si zcela určitě jednou sama přijde pro obětí.

7.4.2 Kazuistika Ema N.

Ema má 24 měsíců a probíhá u ní období prvního vzdoru. V současné době se již jeho projevy zmírňují a zdá se, že se dává na ústup. Matka je přesvědčená, že se naučila s Emou pracovat tak, aby záchvaty vzteku co nejvíce eliminovala.

Osobní anamnéza

Těhotenství probíhalo bez problémů a matka si ho patřičně užívala. Netrpěla v té době žádnými traumaty a na dítě se s manželem velmi těšili. Ema je prvním dítětem, má však ještě dvouměsíčního bratra Jakuba. Porod probíhal přirozenou cestou, v určeném termínu a bez komplikací. Matka Emu kojila 13 měsíců. Poté přešla na umělou výživu. Ema se vyvíjela zcela normálně, nebyla moc často nemocná a neměla žádný vážnější úraz, který by mohl mít vliv na její vývoj. Řeč se vyvíjí přiměřeně k jejímu věku. Spánkový režim je pravidelný. Petra usíná večer až okolo deváté hodiny a odpoledne spí zhruba 2 hodiny, přičemž má problém s usínáním. S matkou a s bratrem navštěvují zájmový kroužek pro matky s batolaty.

Rodinná anamnéza

Ema vyrůstá v úplné rodině s otcem – 29 let, s matkou – 37 let a s dvouměsíčním bratrem. Oba dva rodiče mají středoškolské vzdělání. Na výchově se podílí oba rodiče a často také prarodiče, kteří pomáhají s hlídáním. Rodina provozuje vlastní restauraci a tak je pracovně i časově velmi vytížená. Sociální podmínky jsou průměrné. Matka označila svého manžela za nerváka. Jeho reakce bývají ukvapené a spíše než domluvu prosazuje akci a tím se liší jeho názor na výchovu od toho matčiny, která je velmi klidné povahy.

Rodina žije společně s prarodiči v dvougeneračním domku. Vztahy v rodině jsou příznivé. Občas dojde k vzájemné výměně názorů, ale její průběh nebývá nijak dramatický.

Vlastní šetření

Období vzdoru u Emy začalo asi ve 14. měsíci věku, když se začala sama pohybovat. V té době začala být více plačtivá a celkově negativní. Do té doby se prý spíše smála a plakala jen minimálně. Postupně přibývalo pláče a začaly se přidávat záchvaty vzteku. Toto období vyvrcholilo zhruba v 19. měsíci, kdy projevy vzdoru byly nejhorší. To měla Ema záchvaty i několikrát za den a také v noci. Noční běs matka popisuje jako ničím nepodložený záchvat vzteku. Ema se jednou až dvakrát týdně vzbudila uprostřed noci a neutišitelně plakala. Matka uvádí, že to ani nebyl vztek jako takový, ale spíše pláč. Z čeho ale pramenil, to neví. Jediné, co ji po nějaké době utišilo bylo to, že jí matka nebo otec pustili pohádku, nebo museli rozsvítit a jít si s ní hrát. Potom Ema opět usnula. Denní záchvaty vzniknou, když má Ema udělat něco, co po ní matka vyžaduje, nebo když má dodržet nějaké pravidlo. Záchvat vzteku dostane také pokaždé, když jí něco nejde. Záchvaty trpí jen před otcem nebo matkou. Jen zřídka u prarodičů. Matka je přesvědčena o tom, že její dcera nemá v přítomnosti rodičů žádné zábrany. Záchvat probíhá vždy za doprovodu hlasitého křiku. Často si při tom lehne na zem na břicho a začne mlátit rukama. Občas také hází různými předměty. Matka na její vztek reaguje různě, vždy podle aktuální situace. Buď se snaží upoutat Eminu pozornost na něco jiného, anebo někdy také pomůže vysvětlování. Když má však Ema prudký záchvat vzteku, neutiší ji nic. V takovém případě matka svou dceru ignoruje a nechá ji vyvztekat. Někdy to však trvá i 2 hodiny, až se Ema začíná zalykat a nemůže dýchat. Do této fáze to matka však docházet nenechá. Když vidí, že se k tomuto schyluje, Emu pevně obejmě a snaží se ji utišit. V současné době se doba mezi záchvaty pomalu prodlužuje a v noci se Ema se záchvatem budí už jen zřídka. Emina matka si myslí, že je to především tím, že se naučila s Emou správně komunikovat a rozumět jejím potřebám. Sobě i svému muži neustále připomíná, že dcera nemůže za to, jak se chová. Vždyť je to její jediný způsob projevu. Ten je ale mírně cholerické povahy a nemůže se s touto myšlenkou srovnat. Proto občas v rodině dojde ke slovním potyčkám.

Shrnutí

Emina matka je velmi silná osobnost. Zvládá péči o dvě malé děti a k tomu ještě pomáhá s chodem rodinného podniku a navíc dokáže zůstat klidná i ve vypjatých situacích. Je si naprosto jistá vším, co dělá. Jak je ale z našeho rozhovoru patrné, sama matka má

strach, aby nepřekročila hranici k rozmazlování. Zmiňuje se i o slabých hranicích, které dcera u rodičů vnímá. Proto si myslím, že někdy matka předchází vzdoru i tím, že dceře dovolí víc, než by sama chtěla. Takové jednání sice rodičům nyní pomůže, ale později by mohli mít mnohem větší problém s její výchovou. Měli by si proto jasně stanovit pevné hranice, kam až dcera může dojít a určit pravidla, která se musí dodržovat. Přičemž je dobré zvážit, co je opravdu důležité aby dcera dodržovala a co ne, aby nedošlo k přehlčení pravidly, která by Ema nebyla schopna dodržovat.

7.4.3 Kazuistika Ota S.

Ota je 30 měsíců starý chlapec, který si nevybíravým způsobem prosazuje své potřeby a touhy. Jeho matka si myslí, že je to teprve začátek období prvního vzdoru, a že se chování Otíka stále zhoršuje.

Osobní anamnéza

Otík je doslova vymodlené dítě, o které se jeho rodiče dlouhou dobu pokoušeli. Jeho matka s ním prožívala rizikové těhotenství, ale přesto si ho užívala. V době těhotenství se však rodina stěhovala, takže zažila i mnoho stresových situací a obav, aby se vše stihlo, než se Otík narodí. Ten přišel na svět císařským řezem s týdenním zpožděním jako naprosto zdravé dítě. Vyvíjel se zcela normálně, jen první rok byl často nemocný a několikrát musel užívat ATB. Byl kojen asi do jednoho roka. Řeč se vyvíjí úměrně jeho věku. Otík pravidelně spí asi hodinu přes den a večer chodí spát okolo 8. hodiny.

Rodinná anamnéza

Ota vyrůstá v úplné rodině. Otec – 30 let, středoškolské vzdělání, pracuje ve strojírenství ve směnném provozu a na výchově syna se aktivně podílí. Matka – 33 let, vysokoškolské vzdělání, v současné době je na mateřské dovolené, ale 2x týdně si přivydělává vedením zájmového kroužku. Jinak pracuje jako učitelka. Otík je zatím jediným dítětem, ale v současnosti se jeho rodiče pokoušejí o další. Rodina bydlí od narození Otíka v rodinném domku na okraji města, který postupně vlastními silami rekonstruuje. Díky tomu nemají financí ani času nazbyt. Vztah mezi oběma rodiči je láskyplný, ovšem je ovlivněn jak Otovým obdobím vzdoru, tak i stresovými situacemi, které často při rekonstrukci domu vznikají.

Vlastní šetření

Otík je velmi živý hoch. Jak sama matka říká: „On neumí chodit. On pořád jenom běhá“. Je velmi temperamentní, impulzivní a zvědavý zároveň. Když probíhalo toto šetření, matka musela neustále odbíhat za Otíkem, který ji ani jindy prý nenechá moc v klidu. Vzporovité období začalo asi v 19. měsíci. Matka je však přesvědčená o tom, že se průběh tohoto období bude ještě zhoršovat, než že by se dávalo na ústup. V současné době má Ota záchvat vzteku každý den. Střídají se však období, kdy se Otík vzteká několikrát za den a kdy třeba záchvat nedostane ani jednou. Tato období bývají týden až dva dlouhá. Nočními záchvaty vzteku prý zatím netrpí, přestože se v noci často budí s pláčem. Nejčastějším důvodem jeho vzteku je nechuť dodržovat stanovená pravidla. Vzteká se téměř vždy, když se mu na něco řekne ne a jakmile má pocit, že je mu brána volnost. Když má záchvat vzteku tak křičí, lehá si na zem a hází sebou, hází hračkami, bouchá do věcí, do počítače, do psů a i do své matky. Když byl menší, tloukl hlavičkou o zem. Délka jednotlivých záchvatů trvá od několika minut do půl hodiny. Výjimečně má záchvat trvajícím i hodinu. Vzporuje především v přítomnosti rodičů a je zcela jedno, na jakém místě se nacházejí. Například v bazénu, na návštěvě nebo na jiném veřejném místě. Když je hlídán prarodiči, záchvaty nemá vůbec. Při záchvatu vzteku ho matka většinou nechá být a nevšímá si ho. Pouze pokud ohrožuje sebe nebo někoho jiného, tak zasáhne a začne ho utěšovat. Pokouší se se synem v záchvatu vzteku komunikovat, vysvětlovat a vyjednávat. Ten ji ale vůbec nevnímá. Zkoušela mu nabídnout lízátko nebo čokoládu, ale bezúspěšně. Většinou pak v průběhu záchvatu vztek přejde v pláč a právě v tomto okamžiku se Ota nechá obejmout svou matkou a tím se uklidní. Někdy má však záchvat, na který nezabírá ani tato metoda. Matka mu prý zkoušela dát i na zadek, ale vše se jen zhoršilo. Vzhledem k temperamentní povaze matky a mírně cholerické povahy otce, dochází v rodině v tomto nelehkém období k hádkám častěji než dříve. Oba rodiče však drží spolu a vzájemně se podporují.

Shrnutí

Je vidět, že se rodiče již částečně naučili na Otíkovo chování reagovat. Ví, co mu vadí nejvíce a snaží se proto záchvatům předcházet. Není to ovšem vždy lehké, protože musí dodržovat určité hranice a pravidla. A to i ta, která se Otovi příliš nelíbí. Matka na mne působila klidně, ale sama mi řekla, že příliš klidná není a často na stresovou situaci reaguje křikem. Především otci, který se synem netráví tolik času, dělá problém se s Otovým chováním srovnat.

Myslím, že Otova matka si vede velmi dobře. I přesto, že ji Otík neustále zaměstnává, snaží se udržet v klidu a vše bere optimisticky. Snaží se působit i na svého muže a psychicky ho velmi podporuje. Dokonce vyvěsila doma na lednici několik vět, které je vždy povzbudí při nelehké situaci. To mne velmi zaujalo a myslím, že by si mohli vzít ostatní rodiče příklad a místo neustálého zkoušení různých metod a způsobů výchovy, by měli hlavně povzbuzovat sebe navzájem.

7.4.4 Kazuistika Hana P.

I přesto, že jsou Haničce již 4 roky a 2 měsíce, stále ještě u ní přetrvává období prvního vzdoru, i když už ne tak intenzivně jako dříve. Chování Hanky ovlivňuje chod celé rodiny.

Osobní anamnéza

Hančina matka otěhotněla sice neplánovaně, ale na dítě se s přítelem velmi těšili. V průběhu těhotenství však matka prý často plakala a hádala se s přítelem. V této době zároveň probíhal soud o opatrovnictví přítelovy dcery, kterou má s předchozí partnerkou. To byl další pramen stresu. Dceru porodila v určeném termínu a bez komplikací. Ta se dále vyvíjela zcela normálně. Matka však uvedla, že asi od 1. měsíce věku, začala mít dcera velké potíže s nadýmáním, na které nic nepomáhalo. Ty byly doprovázeny častým pláčem ve dne i v noci. Jediné, co dceru v té době utišilo, bylo nošení v náruči. Tyto potíže přetrvávaly asi až do 7. měsíce věku. V této době si dcera zřejmě vytvořila silnou závislost na své matce, která ji provází dodnes. Matka dceru kojila téměř dva roky. Ke konci druhého těhotenství však dceru musela odstavit. Hanka měla od mala potíže s usínáním a to jak večer, tak i odpoledne. Byla často unavená. Vývoj řeči probíhal rychleji než u ostatních dětí jejího věku. Ve třech a půl letech Hanička začala chodit do MŠ, kam se velice těšila. Adaptace proběhla asi během dvou měsíců, ale matka uvádí, že dodnes se s ní dcera každé ráno jen velmi těžce loučí i přesto, že se jí ve školce údajně líbí. Hanka také navštěvuje sportovně založené zájmové útvary pro malé děti.

Rodinná anamnéza

Hanka vyrůstá v úplné rodině. Otec – 42 let, má středoškolské vzdělání a je zaměstnán jako pokrývač. Má velmi výbušnou povahu. Manželce sice s výchovou dětí pomáhá, ale psychicky to těžce snáší. Nedokáže udržet své nervy na uzdě. Navíc je velmi úzkostlivý, co se týče pohledu veřejnosti. Nerad na sebe upozorňuje a to se dá s Haniným

chováním jen těžko skloubit. Matka – 28 let, v současné době je na mateřské dovolené s mladší dcerou a studuje dálkově vysokou školu. Dříve byla zaměstnána jako učitelka. S manželem mají ještě jednu společnou dceru, které je 27 měsíců. Žije s nimi ještě manželova nejstarší jedenáctiletá dcera, kterou má svěřenou do péče. Jednou do měsíce na víkend, anebo o prázdninách přijíždí ještě manželova sedmiletá dcera, kterou má v péči její matka a bydlí v jiném městě. Rodina bydlí ve dvougeneračním rodinném domku spolu s Haninou babičkou z matčiny strany. Jejich společné soužití není úplně bezproblémové. Hanin otec s tchyní mají mezi sebou časté potyčky, které mají neblahý vliv na celkovou atmosféru v rodině. Rodina je sociálně dobře zajištěna.

Vlastní šetření

Hanka je velmi šikovné děvče. Oproti svým vrstevníkům je vývojově napřed. Její matka si myslí, že je to z velké části způsobeno tím, že s ní tráví mnoho času její starší sestra, která si s ní často hraje a pečuje o ni jako o své miminko. Hanka má tak jedinečnou možnost se od ní učit novým věcem. Bohužel ale i těm špatným. Hanina matka si není úplně jista tím, kdy období vzdoru u Hanky nastoupilo. Říká, že Hanka byla od malička plačtivé dítě. Pamatuje si, že byl Hance asi tak rok, když se poprvé zmítala v záchvatu na zemi tak, že musela odstranit z její blízkosti stůl a židle. Tenkrát si však myslela, že jde o ojedinělou situaci, a že je to tím, že je dcera nemocná. Hanka se také často budila v noci, ale neplakala. Jen nechtěla spát a vyžadovala pozornost. Až někdy v 15. měsíci si Hanka začala tímto způsobem prosazovat svou. Nejprve to nebylo tak hrozné. Na různé zákazy a nevíтанé příkazy Hanka reagovala pouze pláčem. Později se však přidal i vztek, který se neustále stupňoval a byl čím dál častější. Hanka vzdorovala skoro pořád. Její matka uvádí, že jí nebylo nic dost dobré. Oblečení, jídlo, zájem nebo naopak nezáměr sourozenců... Na vše reagovala podrážděně, a když nebylo po jejím, dostala neutišitelný záchvat vzteku, který trval třeba hodinu a nešel ničím a nikým zastavit. Hanka při záchvatu hlasitě křičela, válela se po zemi a házela sebou. Tloukla hlavou o zem, zběsile běhala po bytě sem a tam, do všeho bouchala. Při největších záchvatech, které bývaly často v noci, se i počurala, anebo poblinkala. Matka uvádí, že to bylo hrozné. Vztek se nedal ničím utišit. Nechtěla, aby záchvat její dcery takto vygradoval, ale nepodařilo se jí tomu zabránit. Hanka jakoby ve vzteku vůbec nevnímala své okolí. Matka říká: „Bylo to strašidelné. Hanička plakala a nepřítomným výrazem se na mě koukala, ale jako by mne ani neviděla.“ Tyto záchvaty většinou odezněly až po úplném vyčerpání, kdy už Hanička jen vzlykala. Po záchvatu však jakoby o ničem nevěděla. Dál si šla hrát, smála se. Později, když už Hanka uměla mluvit,

tak se jí matka po záchvatu ptala, zda si na něco pamatuje a proč se takhle rozčilovala. Hanka však nedokázala odpovědět. Některé menší záchvaty matka zastavila tím, že odvedla Haninu pozornost na něco jiného. Nejčastěji na nějaké zvíře. Vysvětlování, utěšování ani vyhrožování na Hanku nepůsobí, protože je ani nevnímá. Matka ji zkoušela dát na zadek, ale záchvat byl ještě horší. Když se pokusí dceru utiшит v náruči, také nechce. Nejlepší je záchvatům prý pokud možno předcházet. To se ale dost dobře nedá, protože Haniny záchvaty jsou naprosto nepředvídatelné. Matka uvádí, že tyto velké záchvaty má pouze před ní a manželem. U babiček to občas zkusí také, ale nikdy to nemá takový dramatický průběh. Dříve měla Hanka záchvaty několikrát denně a téměř každou noc. Okolo 3. roku se začala střídát období, kdy Hanka třeba 14 dní neměla jediný záchvat a její rodiče si už mysleli, že je období vzdoru u konce. Najednou se to však zase vrátilo. V současné době má Hanka záchvaty už jen minimálně, ačkoliv je stále velmi temperamentní a svéhlavá. V noci se už nebudí. Rodiče toto období snáší velmi těžce, protože je opravdu intenzivní a trvá už dlouhou dobu. Navíc Hanka není jediné dítě, okolo kterého se musejí rodiče točit. Často tak v rodině dochází k hádkám směřujícím na špatnou výchovu Hanky. Lehká situace není ani s nejstarší dcerou, která právě přichází do puberty. Navíc, jak matka uvádí, mladší dcery od ní opisují typické pubertální chování, což je pro rodiče už někdy naprosto neúnosné.

Shrnutí

Je patrné, že všechny tři děti dávají rodičům pořádně zabrat. Navíc otec je celé dny v zaměstnání, a tak je veškerá péče na matce, která ještě k tomu studuje. Myslím, že takto intenzivní průběh období vzdoru je u Hanky z velké části zapříčiněn její silnou osobností a velkým temperamentem. Jak matka sama uvedla, Hanka se v mnohém podobá svému otci. Děti vnímají své rodiče jako vzor. A otec je zde se svou výbušnou a nerozvážnou povahou bohužel vzorem nežádoucím. Proto by měl především začít pracovat na sebeovládání a pokusit se trochu uklidnit svou bouřlivou povahu. Hroutící se matka rodině také zrovna nepomůže. Takže i ona by si měla určit priority a nenakládat si na sebe zbytečně mnoho povinností. Musí být silná hlavně na děti. A nakonec, oba rodiče se musí pevně semknout a za každou cenu držet spolu a hlídat výchovné hranice a dodržování pravidel. Protože když je dětí více, snáze tuto hranici prolomí a pak se jen těžko dají vychovat tak, jak si každý rodič přeje.

ZÁVĚR

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké jsou nejčastější důvody záchvatů vzteku u dětí procházejících obdobím prvního vzdoru a jak se co nejlépe s jeho projevy vypořádat. Myslím, že tohoto cíle bylo dosaženo, ačkoliv vzhledem k individualitě každého dítěte nelze striktně určit metodu, pomocí které by rodiče byli schopni záchvatu předejít, nebo ho zmírnit, či ukončit.

V závěru své práce se proto pokusím porovnat a shrnout výsledky šetření, které jsem provedla s výzkumným vzorkem. Všechny účastnice výzkumu čelí nelehkému období ve výchově svých dětí, které právě prochází obdobím prvního vzdoru. U některých dětí je průběh zvladatelný, u jiných je horší a rodiče mnohdy nevědí, co si počít.

Podle šetření s matkami, jejichž děti procházejí obdobím vzdoru jsem došla k závěru, že nejhůře toto období probíhá u malé Petry a u Hanky, jejíž období vzdoru trvá již několik let a stále ještě není u konce. Obě matky vyzkoušely již mnoho různých metod i přístupů ve výchově, avšak zatím bez úspěchu. Průběh záchvatů vzteku jejich dětí je bouřlivý a nedá se téměř ovlivnit. Děti se proto musejí se záchvatem vypořádat samy a rodiče jen přihlížejí a dbají o jejich bezpečnost. Oběma matkám lze jen doporučit, aby byly silné a nedaly se tímto obdobím zlomit. Mohou se utěšovat tím, že z jejich dětí takto vyrůstají silné osoby, které budou připraveny na nelehké životní situace.

Oproti nim stojí další dvě matky, které mají, zdá se, období vzdoru více pod kontrolou. Naučily se se svými dětmi komunikovat a pracovat takovým způsobem, který projevy období vzdoru zmírňuje. Tím však nenaznačuji, že by v prvních dvou případech matky svým dětem nerozuměly a neuměly se svými dětmi správně zacházet! Každé dítě je jedinečná osobnost s jedinečnými vlastnostmi a charakterem, které jsou geneticky dané a i přes veškeré úsilí jejich okolí se dají jen těžko změnit, nebo ovlivnit.

Ve výzkumu jsem se také nezabývala hranicemi a pravidly, které mají jednotlivé matky stanovené. Někdo může být benevolentnější a tím pádem má dítě větší volnost a další mají striktní pravidla, která děti svazují. Proto je potřeba, aby si každý rodič dobře rozmyslel, co bude po dítěti vyžadovat. Aby toho po něm nechtěl zbytečně moc, anebo nechtěl něco, co malé děti dokážou jen těžce splnit. Například zakazovat dětem skákat v kalužích, nebo je kárat za to, že rozsypaly misticčku se suchary. A hlavně by měli být v dodržování těchto pravidel opravdu důslední. Dítě potřebuje vědět, že určené hranice jsou opravdu pevné a neoblomné. Jen tak rodiče mohou docílit toho, že je bude jejich potomek respektovat. Důležité je s dětmi mluvit a vše jim vysvětlovat ještě před tím, než

se ocitnou v záchvatu vzteku. Není vhodné děti za jejich chování fyzicky trestat, křičet na ně, ale ani je neustále utěšovat. Dítě se musí naučit se s vlastním vztekem vypořádat samo. Rodiče by mu měli nechat možnost projevit svůj nesouhlas jakýmkoliv způsobem, který by však neohrožoval dítě samé, ani jeho okolí. Rodiče musí také mít neustále na paměti, že je období prvního vzdoru zcela běžná vývojová etapa, a že jejich dítě není zdaleka jediné, které se takto nevhodně chová. Nesmí se nechat strhnout okolím, které na ně bude zcela jistě nahlížet jako na rodiče, které mají nevychované děti. Vždyť jen oni sami dobře vědí, jak tomu je a koneckonců, je to jen jejich dítě. Nejdůležitější je, aby se rodina semkla a dávala si najevo svou lásku a soudružnost. Aby rodiče za všech okolností drželi při sobě a byli dítěti stabilní oporou.

RESUMÉ

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části objasňuji pojem období prvního vzdoru. V první kapitole popisuji vývoj batolete. Další kapitola zohledňuje období vzdoru ve světě. Dále se pak práce zabývá nejčastějšími důvody, proč dítě vzdoruje, projevy tohoto vzdoru a individualitou každého dítěte. V další kapitole teoretické části uvádím výchovné přístupy a metody zvládnutí záchvatů vzteku.

V praktické části jsem metodou polostrukturovaného rozhovoru zjišťovala, jak probíhá období vzdoru u vybraných dětí a jaké výchovné styly a metody zvládnutí záchvatů zastávají jejich rodiny. Toto jsem popsala v jednotlivých kazuistikách, které jsem v závěru práce porovnála.

V příloze mé práce jsou k dispozici doslovné přepisy jednotlivých rozhovorů.

SUMMARY

The thesis is divided into the theoretical and practical part. In the theoretical part, I explain the term of first defiance period in children. In the first chapter I describe the development of a toddler. The next chapter takes into account the period of defiance in the world. Then the thesis deals with the most frequent reasons why the child resists, the manifestations of this defiance and the individuality of each child. In the next chapter of the theoretical part, I present the educational approaches and methods of dealing with the anger attacks.

In the practical part, I have been founding out through the method of semi-structured interview how the period of defiance is taking place in selected children and what educational styles and methods of dealing with the attacks their families prefer. I described this in individual case reports which I compared in the conclusion of the thesis.

The literal transcripts of the individual interviews are included in the appendix of my thesis.

SEZNAM LITERATURY

ČERNÝ, Vojtěch a Kateřina GROFOVÁ. Děti a emoce: učíme děti vnímat, poznávat a pracovat se svými pocity. Brno: Edika, 2013. ISBN 978-80-266-0361 0.

ERIKSON, Erik, H. Dětství a společnost. Praha: Argo, 2002. 390 s. ISBN 978-80-7203-380-5.

FABER, Adele a Elaine MAZLISH. Jak mluvit, aby nás děti poslouchaly, jak naslouchat, aby nám děti důvěřovaly: [rady pro rodiče dětí od 2 do 18 let]. 2., rozš. vyd. Brno: CPress, 2013. ISBN 9788026401476.

FILLIOZAT, Isabelle. Zkoušeli jsme všechno!: respektující a klidné výchovné postupy. Brno: CPress, 2015. ISBN 978-80-264-0637-2."

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

KAMMERER, Doro. První tři roky života dítěte: průvodce pro rodiče. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1839-2.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

MATĚJČEK, Z. Po dobrém, nebo po zlém? Praha: Portál, 1994. 109 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-262-0852-5

MATĚJČEK, Z. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte Vyd. 1. Grada Publishing, 2005. 182 s. Edice: Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.

MERTIN, Václav. Výchovné maličkosti: průvodce výchovou dítěte do 12 let. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-857-9.

ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. Dětská klinická psychologie. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1049-8.

SCHNEIDER, Stephanie. Malý rádce v hádce: řešení rodinných konfliktů srdcem a rozumem. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-5041-5.

SPOCK, Benjamin a Michael B. ROTHENBERG. Vy a vaše dítě. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-85605-25-2.

STOPPARD, Miriam. Péče o dítě v prvních třech letech života. Martin: Neografia, 1993. ISBN 80-85186-20-9.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě: vývoj a výchova od početí do tří let. Praha: Grada, 2003. Pro rodiče. ISBN 80-247-0552-4.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Průvodce dětským světem. Praha: Grada, 2008. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-1907-8.

VANIČKOVÁ, Eva. Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky. Praha: Grada, 2004. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0814-0.

Internetové zdroje

DIAMOND, J. The World Until Yesterday. [online]. 2017 [cit. 2017-05-20]. Dostupné z: <https://067.cz/archiv/12/svet-ktery-skoncil-vcera-jak-vychovavat-deti.html>

Rodina a domov. Francouzské děti nezlobí. Mají tvrdou výchovu, která by ale v našich končinách neprošla. [online]. 2017 [cit. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://www.kafe.cz/rodina-a-domov/francouzske-deti-nezlobi-maji-tvrdou- vychovu-ktera-by-ale-v-nasich-koncinach-neprosla-34713.aspx>

CHEN, X. et al. (2003): Compliance in Chinese and Canadian toddlers: A cross-cultural study. International Journal of Behavioral Development. 27, 428-436. [online]. 2016 [cit. 2017-04-26]. Dostupné z: <http://jbd.sagepub.com>

KALPIDOU, M. D., ROTHBAUM, F., & SCHNEIDER, R. K. (1998). A longitudinal study of mothers' and preschool children's aversive behaviors during dyadic interactions. *The Journal of Genetic Psychology*. 159(1), 103-116. Proquest [online]. 1998 [cit. 2017-05-12]. Dostupné z: <http://proquest.umi.com>

O'BRIEN, M. (1996): Child-Rearing Difficulties Reported by Parents of Infants and Toddlers`. *Journal of Pediatric Psychology*. 21(3), 433-446. [online]. 1998 [cit. 2017-04-22]. Dostupné z: <http://jpepsy.oxfordjournals.org>

JAKÉ rodiče potřebují dnešní děti? Dost dobré. [online]. 1998 [cit. 2017-05-02]. Dostupné z: <http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/jake-rodice-potrebuji-dnesni-deti-dost-dobre-157.html>

UJIIE, T. (1997). How Do Japanese Mothers Treat Children's Negativism? *Journal of applied developmental psychology*. 18, 467-483. [online]. 2010 [cit. 2017-04-12]. <http://web.ebscohost.com>

Etnopediatrie a indiáni: Návrat ke kořenům civilizace. Literární noviny [online]. Praha: Litmedia, 2012 [cit. 2017-06-18]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/blogy/mnislav-zeleny-atapana/19604-etnopediatrie-a-indiani-navrat-ke-koenm-civilizace>

Downes, Barbara. *Moje Betynka: Jak dítě vnímá samo sebe* [online]. Praha: Invest, 2012, 8(8) [cit. 2017-06-18]. ISSN 1213-899

PŘÍLOHY

Přepis rozhovorů s matkami

Kostra otázek k rozhovorům

- Jak časté jsou záchvaty vzteku?
- Jaké jsou nejčastější důvody záchvatů?
- Jak se záchvaty projevují?
- Vzdukuje dítě před kýmkoliv, nebo jen v přítomnosti matky a otce?
- Co děláte, když má Vaše dítě záchvat vzteku?
- Ovlivňují záchvaty vzteku nějakým způsobem chod celé rodiny?

Petra B. – 19 měsíců

Matka: 30 let, úřednice

Otec: 37 let, policista

- Rodina žije společně v jedné domácnosti. Otec se na výchově aktivně podílí, pomáhá své ženě se staráním se o dceru. Dříve rodiče často sportovali a cestovali, nyní ale, s ohledem na dceru, jen minimálně. Petra je zatím jejich jediné dítě.

Jak často má záchvaty vzteku?

Matka: Pořád. Snad. Když je takhle v kolektivu těch dětí, tak to jde, ale jinak pořád. A doma se vzteká neustále. Ale jako klasický záchvaty mívá tak 3 krát za den a plus ty noci no.

Takže je to tedy opravdu každý den.

M: Neznám bez řevu jedinej den.

A v noci má záchvaty taky pravidelně?

M: Těch půl roku, od toho 1 roku až doteď jo. Kromě asi tak jedný, dvou nocí. Za měsíc.

Takže to začalo tak kolem 1 roku věku.

M: No jako malá když se narodila tak byla furt extrémně uřvaná. My jsme chodili i na neurologii, že byla nějak blbě vyvinutá nervově, něco měla tenkrát i se střevama. První půlrok byl pro mě, že jsem myslela, že se půjdu někam houpat, protože jenom řvala a teď je zase vzteklá od toho roka.

A porod probíhal přirozeně?

M: Přirozeně, ale malá měla omotanou šňůru okolo krku dlouho a museli mě jakoby jí skočit na břicho, že tam dlouho byla, že už se dusila jako. Byla úplně fialová. Ona mi zůstala viset v porodních cestách.

A nezjistili tedy, že by tyhle komplikace měly nějaký vliv na vývoj?

M: Ne, ne.

Z jakého důvodu má záchvaty nejčastěji? Mají vůbec nějaký důvod?

M: Někdy jo. Někdy třeba, že jí nechci něco dát nebo tak podobně no. Nebo venku furt utíká, padá. Když jí chci vzít za ruku, tak se mi hodí na zem, začne se vztekat, že nechce za ruku a takhle. Prostě si prosazuje to, co chce. A což nechce skoro nic. Nechce oblíkat, nechce čistit zuby.

Chce tedy vždycky opak toho, než co chceš ty?

M: No, přesně tak... pořád se perem vlastně v podstatě mi přijde.

A funguje nějaká domluva?

M: Snažíme se, jako sem tam někdy to zabere, ale málokdy... Jako snažíme fakt vysvětlovat, po lopatě a ukazovat a co budeme, vysvětlujeme kam půjdeme a stejně to nezabírá. Vždycky chce prostě opak.

A dělá to jen v Tvé přítomnosti, nebo i když je přítomen někdy jiný?

M: No před mojí mamkou, před svým taťkou, před náma všema jo. Jediný snad kde si to tak nějak nedovolí je moje ségra. A ta má čtyřletou holčičku. A tam je to v pohodě.

A když jste třeba u cizích lidí?

M: Jako je to pohodovější. Když jsme prostě venku nebo takhle tak bejvá docela v pohodě. Ale doma zkouší hodně. Auto, kočár, neexistuje. Vzteklá je.

A co večer. Usíná dobře?

M: Dříve to bylo s hysterákama, pak to bylo střídavo, proměnlivo, že někdy teda usnula hned a teď, musím zaklepat, že posledních pár dní je to, že usne hned. Ale v noci se budí s těma hysterákama.

A v kolik hodin tak chodí spát?

M: Mezi půl osmou, osmou.

A odpoledne taky spinká?

M: Odpoledne tak tu hod'ku někdy si dá. Ale jako spí pravidelně. Ale teda někdy jí nejde uspat. Ona mi i přijde taková, že je furt vnitřně nedospalá. Víš, že jakood narození furt blbě spí. Spí málo, furt je unavená, mi přijde. A proto je protivná.

A já jí uspim třeba jenom v postýlce. Já když jí potřebuju uspat, tak dám k ní ruku, sednu si k ní, ale musí být v postýlce. U mě v posteli neexistue. V autosedačce si vždycky dala maximálně 30 minut, což bylo málo za celej den... Takový komplikovaný je to s ní.

A co děláš, když má záchvat vzteku? Máš něco osvědčeného, co zabírá?

M: Většinou jí nechat.

A jak dlouho to trvá, než jí to přejde?

M: Jak kdy. Někdy to trvá chvíli, někdy deset minut.

Takže to není tak, že by se třeba hodinu vztekala?

M: Nó, to ne... Jako někdy taky bejvaj, ale to nebejvá často. Mě spíš přijde, že to hodně zkouší, co si může dovolit.

A jak to dojde daleko? Co dělá už v té „nejhorší fázi“?

M: Někdy sebou třískne na zem a nebo se i mlátila do hlavy.

A rozbíjí třeba hračky?

M: Hází s nima.

Takže nejlépe zabírá ji nechat vyvztekat. Vůbec si jí nevšímát. A jsi tam u ní při tom záchvatu, nebo třeba odejdeš do jiné místnosti?

M: Jo, jsem tam. Jsem tam s ní, ale dělám, že mě to jakoby nezajímá.

Ignoruješ ji.

M: No, ano. A to je nejlepší asi. Protože čím víc si jí všímáš, tím je to horší.

A chodí za tebou s tím, aby na sebe strhla tvou pozornost?

M: Někdy jo, někdy ne. Ale někdy si jde potom normálně hrát, úplně jak kdyby se nic nedělo.

A ještě poslední otázka. Ovlivňuje chování dcery nějakým způsobem chod celé rodiny? Nehádáte se s manželem kvůli tomu?

M: Takhle jako, že bysme se kvůli tomu hádali, to ne. Protože naštěstí máme i stejný názory, nebo dost podobný. Spíš jsme z toho vyřízený. Že jako s ní nemůžeme pořádně nikam vyjet a podobně. Cestování a všechno s ní je na prd. Že na co jsme byli zvyklí, tak teď je to takový kvůli tý malý jiný.

A zkoušela si být více autoritativní?

M: No já jí třeba i plesknu. I zvýším hlas.

A pomáhá to?

M: Jak kdy. Někdy se ještě víc rozzuří, nebo zmlkne, protože se lekne. Někdy to moje nervy už taky nedávaj a prostě vyletim.

Já jsem dokonce už i homeopatika nasadila. Teď nějaký sirup zkusíme.

Nějaký na uklidnění?

M: No, jako že i na zuby a tak všeobecně, kdyby ji něco trápilo, že jestli to není tím, že v noci takhle řve.

A pomáhají?

M: Zatím je to týden, ale nějak mi nepřijde, no. Ale to potom prostě zkusíš úplně všechno. Když vidím to okolí, tak jsme jediný takovýhle.

A zkoušela si někdy pevné oběti?

M: To nesnáší. Ona je totiž ještě zvláštní v tom, že nemá ráda tulení, mazlení a jakékoliv fyzickéj kontakt. Takže já když se s ní chci pomazlit, tak jediné přes násilí. Podívej (matka bere dceru do náruče a chce ji obejmout. Ta se začne vzpírat a nabírat do pláče.)

To je zvláštní. To je takhle už odmalička?

M: Jo. Už když byla vlastně malý miminko, tak se nedala třeba utišit, jako ostatní mimča, že bych jí chovala a ona by se uklidnila. Ani jsem jí vlastně kvůli tomuhle nekojila dlouho. Protože mě odmítala jakoby... No a o to je to právě horší. Že i když je třeba nemocná, má horečku, tak prostě jenom řve a vůbec se nepřitulí. Ten kontakt tam mezi náma prostě není.

Emma N. – 24 měsíců

Matka: 37 let, obchodní manažer

Otec: 29 let, vedoucí provozu

- Rodina žije ve společné domácnosti v rodinném domku. Oba rodiče jsou velmi pracovně i časově vytíženi, protože provozují vlastní restauraci. Mají ještě dvouměsíčního syna Kubu.

Nejdříve se zeptám, jak často má Vaše dcera záchvaty?

M: Každý den.

I vícekrát za den?

M: Teď už ne. Teď už jsme se s tím naučili pracovat, ale bylo to i několikrát denně.

A z jakého důvodu se nejčastěji vzteká?

M: Většinou, klasika, oblečení, jídlo, nočník...

Takže, zkrátka, když něco nechce dělat.

M: Tak, tak. A bývalo období, že v noci se vzbudila prostě se záchvatem. Z ničeho nic. No a jakmile jí něco nejde, tak to je hroznej vztek. To jako stoprocentně!

Má záchvaty pouze ve Vaší nebo manželově přítomnosti, nebo na tom nezáleží?

M: Ne, ne. U cizích je nemá. No jako nemá to tak vygradovaný. Občas jako něco je, jako třeba u babičky, ale netroufne si to, co u mě. To se mnou je to úplně jiný chování. To je prostě svá. Tam nejsou ty hranice nějak jakoby daný.

A u tatínka taky?

M: Jo. U tatínka taky.

Jak se záchvat projevuje?

M: Ta nejhorší fáze je, že si lehne na zem, na břicho a začne třískat rukama. A řev teda samozřejmě.

A to je tedy to nejhorší, co dělá.

M: A mlátí do věcí, to taky občas.

A rozbíjí něco?

M: No tříská s tím. Vezme to a flákne s tím. I jakmile jí něco nejde, tak to vezme a šlehně s tím.

A jak se chová k bratříčkovi? Neublíží mu?

M: Ne, ne, ne, ne, ne. To je zlatá. Jediný, co je, že jako domácí zvířata masakruje, ale to je spíš jako hra. Není to vzteky.

Co děláte, když má záchvat? Osvědčilo se Vám něco?

M: Jak kdy. Podle toho jaká je to situace. Někdy třeba čekám, až to přestane, anebo se jí snažím navést na něco jiného. Odvést pozornost jinam. Mluvit, mluvit, vysvětlovat..

A to pomáhá?

M: No podle toho, jaká je to situace. Z čeho pramení ten vztek. Když je to třeba, že jí něco nejde, tak pomáhá-,, Pojď, já ti s tím pomůžu. Zkusíme to spolu, já ti to ukážu. Pak to zkusíš sama.“ Tak to většinou pomůže.

A když ji necháš vyvztekat se, tak jak dlouho to trvá?

M: Klidně dvě hodiny. To už jako potom nenechávám, aby to vygradovalo úplně, protože to už potom se zalyká, nemůže dýchat a už to přejde v lítost a trápení a to už je potom špatně. To už potom jdu a pevně ji obejmů a snažím se jí utišit.

Pomáhá to pevné obětí?

M: Ne! To se vzteká ještě víc. Ale jenom jí tím ukážu, že jsem tady a pak jí zase pustím, když nechce...Hele ale tohle mi pomáhá třeba při spaní, odpoledne. Ona se strašně dlouho uklidňuje v posteli. Ona je schopná třeba 2 hodiny lítat v posteli a potom teprv únavou padne. Ale jako probrečí se do spánku. Takže mi pomůže, když jí vezmu do náruče, pevně jí stisknu, dám k ní hlavu, hladím jí a takhle usne během pěti minut.

No a v kolik hodin usíná večer?

M: No večer chodí kolem devátý až. Protože přes poledne ještě spí.

A večer má také problém s usínáním?

M: Né, ne. Večer usíná v pohodě. Většinou.

A v noci se budí často?

M: Jo. Jo.

Se záchvatem?

No se záchvatem to už ne, už ne zase tak často. To už jenom občas.

A dřív?

M: Dřív to bylo minimálně jednou, dvakrát tejdně. To bylo prostě období, kdy fakt jako, ale nebyl to záchvat vyloženě vztekací, ale spíš pláč. Z ospalosti nebo bůh ví, co to bylo.

Nevíš teda z čeho pramenil ten vztek?

M: Vůbec. A nešel utišit. Jediný, co jí utišilo, třeba pustit jí pohádku. Nebo jsme museli vstát, rozsvítit, jít si hrát.

A myslíte, že teď už se to zlepšuje?

M: Jo, jo.

I přes den?

M: Jo, jo, jo, rozhodně. Tim, jak se zlepšuje komunikace a začínám, jakoby, já jí rozumět. Ona mě chápala dřív, než já jí. Ale já, když jí začínám víc rozumět a víc se bavíme, mám tu zpětnou vazbu od ní takovou, abych jí pochopila, takže se to zlepšuje.

Takže si myslíte, že je to hlavně o komunikaci?

M: Určitě!

A ještě se vrátím k období, kdy měla záchvaty častěji. V jaké době to bylo asi nejhorší?

M: Noo, asi tak ten devatenáctej měsíc. Osmnáct, devatenáct... Dvacet... Pak už to bylo trošku lepší zas.

A kdy to začalo? Pamatujete si?

M: Noo, čtrnáctej? Patnáctej měsíc možná. No když už se začala sama pohybovat a sama chodit, tak s tím to začalo.

A ještě jedna otázka. Má, nebo mělo to její chování nějaký vliv na běžný chod rodiny? Hádáte se s mužem? Omezuje Vás to?

M: No měli jsme to. Mně se nelíbila třeba mužovo reakce, protože já jsem klidná a on zase nervák. Já říkám, že ona je vzteklá po něm. Ale, já se snažím hodně vysvětlovat, hodně mluvit a ten můj chlap, má přece jenom náročnou práci, takže je i.., jakoby, že je znát, že je utahaný z práce a ty reakce jsou i jiný. Jsou rychlejší a jsou spíš na akci než na domluvu. Ne, že by jí praštil nebo něco, ale spíš po ní skočí a dá jí pryč. A já chodím, vysvětluju. Takže to si občas jako vyměníme názor. My se nehádáme. Já se mu snažím říct, že ona za to vlastně nemůže. Že je to jedinej způsob, jak se projevit.

A Vám se daří udržet si nervy „na uzdě“?

M: Jo,jo,jo.Já na to prostě jako usilovně myslím, že prostě nesmím vylítnout, takže opravdu se snažím bejt pro ní a poslouchat jí. I když jako si říkam hele abych jí nerozmazlila, nebo něco. To mám vnitřní boj velkej.

Ota S. – 30 měsíců

Matka: učitelka, 33 let

Otec: zaměstnanec ve strojírenství, 30 let

- Rodina žije ve společné domácnosti v rodinném domku na okraji města. Matka je na mateřské dovolené a dvakrát týdně chodí na brigádu. Otec pracuje ve směnném provozu. Oba jsou zároveň vytíženi prací na svém domě a zahradě.

Jak často má Ota záchvaty vzteku?

M: Já bych řekla skoro každý den.

A bývá to jen jednou za den, nebo i vícekrát?

M: On má takový období. Jakože třeba čtrnáct dní je to dobrý a pak čtrnáct dní i několikrát za den.

A jaké jsou nejčastější důvody toho jeho vzdoru?

M: Že má dodržet určitý pravidlo, nebo že se mu řekne ne, nemůžeš! To je prostě spouštěč. Že si nemůže dělat co chce. – Minule třeba u sousedů, chtěl hrabat trávu. My jsme ho odvedli domů a to byl spouštěč. Záchvat, a pak do večera jsme mu nemohli nic říct. Hrozný. On prostě, jakmile cejtí, že ho někdo buzeruje, nebo mu někdo bere tu volnost, tak je úplně nepřítelnej.

A jak se projevuje záchvat?

M: Řve, hází hračkami, lehá si na zem, bouchá do všeho. Do psů, do mě, do počítače... Jednou teda řval tak, že už pak přestával dechat.

A ubližuje i sám sobě?

M: To dělal, když byl maličkej, tak bouchal hlavičkou, ale teď už to nedělá. On spíš de jako do psů. Nebo do čehokoliv, co nemůže. Do počítače. Hodně mrská hračkama. Nervama. Nebo jde jako do tebe. Já se pak spíš bojím, že si jako ublíží, jak si lehá na zem, anebo sebou mlátí prostě.

A jak dlouho takovýhle záchvat trvá?

M: No záleží, no. Někdy chvilku a někdy třeba jako i půl hodiny ho nemůžu uklidnit.

Uklidňuješ ho tedy?

M: Nechávám ho, záleží teda na tom, jako když mlátí psy, tak ho samozřejmě nenechám. Nebo když jde na počítač, nebo to. Většinou ho nechám a on pak začne z toho vzteku plakat a já ho obejmou. A to nám zabírá. – Jednou jsem na něj zkoušela jít i silou, jakože jsem ho zbila, za to, že on neposlouchá, a bylo to ještě horší. On mi to dvakrát tak vrátil. A vůbec nechtěl pak obejmout. Že já jsem pak měla pocit, že jsem ho jako zradila úplně. Takže jsem od toho ustoupila a s mužem diplomaticky vyjednáváme. Učíme se to.

Takže až když vztek přejde do pláče.

M: Jo. Pak ho obejmou a on se uklidní. Protože ví, že ho mam ráda. On potřebuje tu jistotu tý lásky, no.

Ve většině případů, co znám, se děti v záchvatu obejmout nenechají.

M: On jako když má ten úplně velkej záchvat, kterej jsem zažila zatím tak třikrát, čtyřikrát. Co trvá třeba hodinu, tak to nic. Prostě to nezabíralo vůbec nic. Vůbec nic!

Ale tyto velké záchvaty tedy nemá tak často.

M: Ne. Zatím teda ne. Musim zaťukat, protože to už by mě asi odvezli. - A on je má teda vždycky jako někde, kde se ti to nehodí. To je úplně nejlepší. Jako v bazéně, v Praze...

Takže má záchvaty i na veřejnosti. Nemá zábrany.

M: Ne, ne, ne, to vůbec ne.

Na to navazuje i další otázka. Vzporuje Ota pouze v tvé a manželově přítomnosti, nebo na tom nezáleží?

M: Moje rodiče, když mi ho vracejí z hlídání a maj ho třeba i celý den, tak mi říkají, že je to zlatý dítě. Takže on to jako hodně zkouší na nás. Protože jako my mu dáváme ty pravidla. - Ale má prostě ty období. Jako tejdén, každý ráno, jde si vyčistit zuby a pak jeden den prostě ne! A nejde.

A mívá i noční záchvaty vzteku?

M: V noci je spíš pláctivej zatím. Jako taky se v noci budí s takovým tím: „Nechci! nechci!“ Z ničeho nic jako.

A jak často to je?

M: teď je to tak jednou tejděně. Ale zase. Když má takový to období přes den, tak ho má i pak v noci. Pláče, řve ze spaní. Ale já si myslím, že nás to ještě teprve čeká.

A co děláš, když má záchvat? Je něco, co vám pomůže?

M: Vysvětlovat, mluvit.

I když má záchvat?

M: Ne, to ne. Když má záchvat tak to ne. Já mam pocit, že on má úplně tmu, ale ty máš stejně potřebu, to říct, proč to tak je. Potom nám teda pomůže deka, jeho muchláci, co má na spaní, tak tu všude nosim s sebou, protože to je takovej jeho utišovák. Tak tu mu šoupnu a čekam prostě až to přestane. Když má menší záchvat, tak se nechá obejmout teda. Ale na ten velký, to nic nepomáhá. My jsme to třeba jednou zažili s mužem společně a my jsme se normálně pohádali kvůli tomu. On na mě: „Uklidni ho!“ A já říkam: „Tomí, nejde to prostě! To nejde!“ Já jsem už zkusila dát mu na zadek, bejt hodná, čokoládu, lízátko. Mě už napadlo snad úplně všechno! Nic nepomohlo... Ještě nám občas pomůže sunar z flaštičky.

A teď jsi řekla, že jste se pohádali. Hádáte se s mužem častěji, kvůli Otovi, nebo teda tomu jeho chování? Nebo narušuje vám to nějakým jiným způsobem běžný chod domácnosti? Omezuje Vás to v něčem?

M: No, občas nás to rozhodí teda. Občas se hádáme kvůli tomu. Ale musíme se jako vzájemně podporovat, abychom to zvládli. No ale jinak jako jezdíme různě na výlety

a tak, jako postupem času jsem třeba taky zjistila, že jakmile někde jsme a Otík mi řekne maminko domů, tak prostě musíme jít domů. Protože jakmile ho neposlechnu, tak vim, že mi do půl hodiny udělá scénu. Protože prostě je unavený, potřebuje svůj klid a takhle. A taky teda musím mít všude tu jeho deku.

A nepřechází to ale potom k tomu, že ho musíš poslouchat a dělat vše, co chce?

M: Ne, to ne. To je jen u toho “mami domů“ , jinak ne. Já tím jen respektuju jeho potřebu klidu. To on jako zkouší, když něco chce. To píská, řve... Ale neexistuje.

A ještě jsem se zapomněla zeptat. Kdy začal takhle vzdorovat?

M: Hele asi tak ten devatenáctý měsíc.